

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Michaela Dosedlová

Poškozený v trestním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2011

Já, níže podepsaná Michaela Dosedlová, autorka diplomové práce na téma **Poškozený v trestním řízení**, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) z. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále k zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, která se nazývá Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle z. č. 121/2000 Sb.

Tímto prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Poškozený v trestním řízení“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 8. března 2011

.....
Michaela Dosedlová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za odborné vedení práce, vstřícný přístup a cenné připomínky.

OBSAH

Seznam použitých zkratek.....	6
ÚVOD.....	7
1. Trestní řízení.....	8
1.1. <i>Charakteristika trestního řízení.....</i>	8
1.2. <i>Trestný čin.....</i>	8
1.3. <i>Subjekty trestního řízení.....</i>	9
1.4. <i>Strany trestního řízení.....</i>	9
2. Pojem poškozený.....	10
2.1. <i>Historický exkurs do postavení poškozeného.....</i>	10
2.2. <i>Poškozený dle platné právní úpravy.....</i>	13
2.2.1. <i>Zastupování poškozeného.....</i>	17
3. Procesní práva poškozeného.....	21
3.1. <i>Práva náležející všem poškozeným.....</i>	22
3.2. <i>Práva poškozených s nárokem na náhradu škody.....</i>	25
3.3. <i>Trestní stíhání se souhlasem poškozeného.....</i>	27
3.4. <i>Přechod práv poškozeného na jeho právního nástupce.....</i>	32
3.5. <i>Zhodnocení platné právní úpravy práv poškozeného.....</i>	33
4. Adhezní řízení.....	36
4.1. <i>Uplatnění nároku.....</i>	36
4.2. <i>Škoda, jejíž náhrada je v adhezním řízení uplatňována.....</i>	39
4.3. <i>Rozhodnutí o nároku na náhradu škody.....</i>	42
4.3.1. <i>Přiznání nároku na náhradu škody.....</i>	44
4.3.2. <i>Odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem.....</i>	48
5. Komparace se zahraniční právní úpravou.....	49
6. Náměty de lege ferenda.....	51

ZÁVĚR.....	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	56
SHRNUTÍ (SUMMARY).....	58
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV (KEYWORDS).....	60

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Slov. TrŘ	Zákon č. 301/2005 Sb., trestný poriadok, v znení neskorších predpisov
ObčZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZPr	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
NS	Nejvyšší soud České republiky

ÚVOD

Téma diplomové práce „Poškozený v trestním řízení“ jsem si zvolila, neboť poškozený je subjektem trestního řízení, jehož postavení a významu není ze strany veřejnosti ani ze strany soudů přikládána dostatečně velká pozornost či váha. Z tohoto důvodu bych ve své diplomové práci přiblížila problematiku jeho postavení a jeho procesních práv.

Cílem této práce je seznámit čtenáře s procesními právy, kterými poškozený disponuje a dále popsat význam poškozeného a jeho vliv na průběh trestního řízení.

V úvodu své práce se zaměřím na vymezení základních pojmů trestního řízení, dále bude následovat nástin historického vývoje právní úpravy postavení poškozeného. Jádro práce pak bude spočívat ve vymezení postavení poškozeného podle platné právní úpravy, výčet a rozdělení procesních práv každého poškozeného, a dále poškozeného, který má vůči obviněnému nárok na náhradu škody. Součástí práce bude také komparace postavení poškozeného podle české právní úpravy s postavením poškozeného podle právní úpravy zahraniční.

Bližší se ve své práci ráda věnovala dvěma institutům, které bezprostředně souvisejí s právy poškozeného, a to trestnímu stíhání se souhlasem poškozeného a adheznímu řízení, neboť těmito poškozený nejvíce ovlivňuje průběh trestního řízení. V prvním případě dokonce rozhoduje o tom, zda dojde k zahájení trestního stíhání, případně zda bude v již zahájeném trestním stíhání pokračováno.

Závěrečnou část bych ráda věnovala námětům směřujícím ke zlepšení postavení poškozeného v trestním řízení, které pravděpodobně vyplynou z průběžných poznatků o základních nedostacích platné právní úpravy zjištěných v průběhu psaní této práce.

1. Trestní řízení

Před vymezením pojmu poškozený a dále jeho práv, považuji za vhodné vymezit pojmy jako trestný čin, subjekty trestního řízení a strany trestního řízení, a také trestní řízení samotné.

1.1. Charakteristika trestního řízení

Trestním řízením se rozumí zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů podílejících se na tomto postupu, jehož cílem je zjištění trestného činu a jeho pachatele, vynesení spravedlivého rozhodnutí o vině, trestu a nápravném opatření, případně o nároku poškozeného na náhradu škody, jakož i výkon těchto rozhodnutí.¹ Tento postup je upraven normami trestního práva procesního.

Jinými slovy můžeme říci, že hlavním cílem trestního řízení je prosazení veřejného zájmu veřejným žalobcem. Veřejný zájem v trestním řízení lze definovat jako určitou směřovanou aplikaci úvah o ochraně jednotlivých zájmů lidské společnosti, které se v trestním řízení dotýkají zejména nutnosti trestat některá nedovolená jednání.²

Základním právním předpisem upravujícím průběh trestního řízení je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád, dále jen TrŘ).

V neposlední řadě je funkcí trestního řízení upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti, výchova občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti.³

1.2. Trestný čin

Podmínkou pro konání celého trestního řízení je zjištění, že došlo ke spáchání trestného činu. Trestný čin je vymezen v ust. § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen TZ), jako *protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*. Odstavec druhý téhož ustanovení stanoví, že k odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Novinkou, kterou trestní zákoník do trestního práva vložil je rozdělení trestných činů na přečiny a zločiny, které můžeme nalézt v ust. § 14 TZ.

¹ MUSIL Jan, KRATOCHVÍL Vladimír, ŠÁMAL Pavel. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 6

² FENYK, Jaroslav. *Veřejná žaloba, DÍL PRVNÍ. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 160.

³ CÍSAŘOVÁ Dagmar, FENYK Jaroslav a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 11

1.3. Subjekty trestního řízení

Subjekty trestního řízení jsou jak státní orgány, tak i fyzické a právnické osoby, které prostřednictvím svých procesních práv a povinností, které jim zákon poskytuje a ukládá, ovlivňují průběh trestního řízení. Za tyto subjekty můžeme považovat především orgány činné v trestním řízení, tj. soud, státního zástupce, policejní orgány, dále osobu, proti níž se řízení vede a jejího obhájce, poškozeného, zúčastněnou osobu, osoby s tzv. samostatnými obhajovacími právy (zákonný zástupce, opatrovník, příbuzní obviněného v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh), probačního úředníka a v řízení proti mladistvému ještě orgán sociálně-právní ochrany dětí. Subjekty trestního řízení mohou být rovněž znalec, svědek nebo tlumočnick v případě, kdy uplatňují nárok na svědečné, znalečné anebo tlumočné, pokud však svědek vypovídá o skutečnostech, které vnímal svými smysly, znalec podává znalecký posudek a tlumočnick překládá, nemají postavení subjektu řízení.⁴ V určitém případě může být subjektem trestního řízení i obhájce, pokud v řízení vystupuje vlastním jménem, například uplatňuje nárok na odměnu a náhradu výdajů za obhajobu obviněného.⁵

1.4. Strany trestního řízení

Některým subjektům trestního řízení přiznává trestní řád postavení strany trestního řízení, což značí, že pojem strana trestního řízení je užší než pojem subjekt trestního řízení.

Podle ust. § 12 odst. 6 TrŘ se *stranou rozumí ten, proti němuž se trestní řízení vede, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.*

Literatura stranu trestního řízení vymezuje jako subjekt oprávněný uplatňovat nebo podporovat obžalobu nebo proti obžalobě sebe nebo jiného obhajovat.⁶ Se zaměřením na poškozeného je tedy poškozený stranou trestního řízení, která je zcela nezávislou a samostatnou na ostatních stranách trestního řízení, a která v procesu stojí na straně obžaloby.

⁴ MUSIL Jan, KRATOCHVÍL Vladimír, ŠÁMAL Pavel. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 164

⁵ JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 180

⁶ MUSIL Jan, KRATOCHVÍL Vladimír, ŠÁMAL Pavel. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 164

2. Pojem poškozený

Dříve, než přistoupím k vymezení procesních práv poškozeného podle platné právní úpravy, považuji za vhodné znázornit, jak se postavení poškozeného v průběhu vývoje trestněprávní úpravy měnilo. Tento vývoj bude charakterizován pouze stručně, neboť historický vývoj právní úpravy ohledně postavení poškozeného není podstatou této práce.

2.1. Historický exkurs do postavení poškozeného

Na území Čech a Moravy bylo procesní postavení poškozeného upraveno jednak rakouským trestním řádem č. 119/1873 ř. z. a také vojenskými trestními řády č. 130/1912 ř.z., pro společnou brannou moc a č. 131/1912 ř.z., pro zemskou obranu.⁷

Postavení poškozeného v *trestním řádu č. 119/1873 ř. z.*, který byl nazýván též *Glaseiv* se odvíjelo od toho, zda se jednalo o trestný čin stíhaný z moci úřední, tj. trestný čin veřejnožalobní, či trestný čin, jehož stíhání bylo ponecháno soukromé žalobě. V případě trestního stíhání na základě veřejnoprávní žaloby se mohl každý, komu bylo trestným činem v jeho právech ublíženo, připojit pro své soukromoprávní nároky, a to do počátku hlavního přelíčení; v řízení přestupkovém bylo takové připojení možné ještě během hlavního přelíčení. Tímto připojením se poškozený stal takzvaným adherentem, tedy soukromým účastníkem trestního řízení. Připojením se k trestnímu řízení jen za účelem trestního stíhání, a nikoli i k uplatnění soukromoprávních nároků, nebylo možno dosáhnout postavení soukromého účastníka.⁸ Podmínkou připojení bylo tvrzení poškozeného, že trestným činem utrpěl materiální újmu, která byla číselně prokazatelná.

Připojení k trestnímu řízení bylo možné jak ústně, tak písemně u soudu. Tímto připojením se stal soukromý účastník procesní stranou a zvláštním druhem vedlejšího žalobce, který mohl napomáhat k usvědčení obviněného a disponoval zejména následujícími právy: mohl nahlížet do spisů, a to již ve fázi přípravného řízení, mohl být slyšen jako svědek, měl právo být obeslán k hlavnímu přelíčení, ve kterém mohl klást otázky, činit poznámky a měl právo na závěrečné slovo i v otázce viny, přičemž když se k řízení nedostavil, přelíčení bylo konáno a jeho návrhy byly čteny ze spisů. Nejdůležitějším právem poškozeného byla jeho možnost převzít trestní stíhání namísto státního zástupce, a tak se stal ze soukromého účastníka hlavní procesní stranou. Právo podat podpůrnou žalobu přicházelo v úvahu ve chvíli, kdy státní zástupce trestní stíhání odepřel nebo od něj upustil. Toto právo poškozeného se však odvíjelo

⁷ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 11

⁸ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 63

od jeho soukromoprávních nároků a pokud by se těchto vzdal, neměl by ani právo podpůrné žaloby. Trestní řád však ponechal státnímu zástupci právo soudní stíhání kdykoliv převzít zpět.

Některé delikty byly zákonem vyhrazeny soukromé žalobě. Osobou oprávněnou k soukromé žalobě byl ten, komu bylo vyhrazenými trestnými činy ublíženo na jeho právech.⁹ Pokud o to soukromý žalobce požádal, mohl státní zástupce převzít jeho roli, v tu chvíli však vystupoval pouze jako zmocněnec poškozeného.

Shora jmenovaný *vojenský trestní řád č. 131/1912 ř.z.*, přiznával poškozenému pouze omezená práva.¹⁰ Tento procesní předpis upravoval pouze institut veřejné žaloby zastoupené vojenským prokurátorem. Podle tohoto řádu byl poškozený ten, jehož právo bylo přímo poškozeno nebo ohroženo trestným činem jiné osoby.

Trestní řád č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, byl vypracován spolu s trestním zákonem č. 86/1950 Sb., a nahradil všechny dosavadní trestní řády, neboť platil také pro soudnictví vojenské.¹¹ Podle tohoto trestního řádu byl poškozený vymezen jako ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. Poškozený byl oprávněn uplatnit v trestním řízení své nároky na náhradu škody, a mimo to disponoval zejména následujícími právy: být ze strany prokurátora a předsedy senátu poučen o svých právech, dát se zastupovat zmocněncem, nahlížet do spisů, a to již v přípravném řízení, být vyrozuměn o konání hlavního a odvolacího líčení, jinak se o jeho nároku rozhodovalo podle návrhu obsaženém ve spise, o čemž musel být poškozený ve vyrozumění poučen, podat odvolání pro nesprávnost výroku o nárocích poškozeného, nebo proto, že soud o jeho nároku vůbec nerozhodl.

V případě, že poškozený zemřel, přecházela jeho práva na jeho právního nástupce.

Byla-li důvodná obava, že uspokojení nároků poškozeného vzešlých z trestného činu bude mařeno, mohl prokurátor v přípravném řízení, a v řízení před soudem soud, zajistit movité věci obviněného, a to až do pravděpodobné výše škody.¹²

⁹ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 15

¹⁰ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 16

¹¹ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 133

¹² JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 18

Trestním řádem č. 64/1956 Sb., došlo k podrobnější úpravě, než tomu bylo v *trestním řádě č. 87/1950 Sb.* *Trestním řádem z roku 1956* byl poškozený vymezen jako ten, komu byla *trestným činem* způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možné uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li v řízení spoluobviněným. Tento *trestní řád* přiznával poškozenému postavení strany. Poškozeným však nebyl ten, kdo sice měl nárok na náhradu škody vzešlé z *trestného činu*, avšak tento nárok bylo možno uplatnit v jiném řízení, např. správním, daňovém.¹³ Poškozený mohl svůj nárok uplatnit nejpozději do zahájení hlavního líčení a pokud tak neučinil, soud o jeho nároku nerozhodl. Poškozený měl právo, aby byl ze strany orgánů činných v *trestním řízení* poučen o svých právech, a dále disponoval mimo jiné následujícími právy: nahlížet do spisů, být vyrozuměn o konání hlavního líčení, či klást vyslychaným osobám otázky.

Pokud však byl věcně příslušným pro projednávání *trestného činu* krajský soud, neměl poškozený právo žádat, aby soud rozhodl v *trestním řízení* o jeho nároku na náhradu škody. Uznal-li soud obžalovaného vinným, pak mohl o nároku poškozeného rozhodnout trojím způsobem, a to přiznat poškozenému nárok na náhradu škody, přiznat tento nárok zčásti, nebo odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li jeho nárok a jeho výše výsledky *trestního řízení* odůvodněny.¹⁴ Stejně jako v *trestním řádu z roku 1950* nemohl soud o nároku na náhradu škody způsobené *trestným činem* rozhodnout z moci úřední.

Trestní řád č. 141/1961 Sb. byl přijat z důvodu změny politické situace, neboť byla schválena nová ústava, která měla kodifikovat „socialistické zřízení“. V. Přichystal poukazyval na to, že nový *trestní řád* zavedl v *trestním řízení* některé instituty, které dřívější *trestní proces* neznal, zejména na úseku spolupráce mezi státními orgány činnými v *trestním řízení* a mezi společenskými organizacemi pracujícími.¹⁵ V důsledku přijetí tohoto *trestního řádu* došlo k výrazným změnám v úpravě procesního postavení poškozeného a v úpravě rozhodování o jeho nároku na náhradu škody. Poškozený měl postavení strany *trestního řízení*, která byla oprávněna aktivně se účastnit *trestního řízení* a napomáhat svými zásahy a návrhy k správnému rozhodnutí věci. Takové postavení bylo přiznáno každému, komu bylo *trestným činem* ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Zásadní změnou v *trestním řádu č. 141/1961 Sb.* bylo oprávnění prokurátora navrhnout, i proti vůli

¹³ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 19

¹⁴ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 174

¹⁵ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 184

poškozeného, aby soud uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, vyžadovala-li to ochrana zájmů společnosti, socialistických organizací nebo pracujících, zejména byla-li trestným činem způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví. Toto ustanovení bylo zrušeno novelou z roku 1990.

Vzhledem k tomu, že trestní řád vznikal pod velkým časovým tlakem, byl krátce po jeho přijetí vystaven silné kritice volající po změnách.¹⁶ Důsledkem byla četná novelizace, kdy byl text trestního řádu do poloviny roku 2006 novelizován 42 pozměňovacími zákony a šesti nálezy Ústavního soudu, a na našem území platí dodnes.¹⁷

2.2. Poškozený dle platné právní úpravy

Pro účely vymezení pojmu poškozeného a jeho postavení bych jej nyní ráda odlišila od pojmu oběti trestného činu, neboť tyto dva bývají často zaměňovány. V české právní úpravě nalezneme vymezení poškozeného v ust. § 43 odst. 1 TrŘ, naproti tomu pojem obětí trestného činu je vymezen v ust. § 2 odst. 2 zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, podle něhož se *obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Podle ustanovení odstavce druhého je za oběť považována i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.*

Z dikce tohoto ustanovení je zřejmé, že se tento zákon vztahuje pouze na osoby fyzické a to primárně na takové, kterým byla způsobena škoda na zdraví, kdežto poškozeným dle trestního řádu může být i osoba právnická. Účelem zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti je poskytnutí pomoci oběti trestného činu k překlenutí zhoršené sociální situace. Taková pomoc bude oběti státem poskytnuta, jestliže škodu způsobenou trestným činem pachatel zcela neuhradí. Toto právo trestní řád poškozeným nepřiznává.

Trestní řád se o poškozeném zmiňuje již na samotném začátku, a to v hlavě první, části první, kde v ust. § 12 odst. 6 přiznává poškozenému postavení strany. Již ze samotného počátku trestního řádu můžeme tedy usoudit, že by obsah práv v následujících ustanoveních měl být poměrně rozsáhlý.

¹⁶ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 184

¹⁷ MUSIL Jan, KRATOCHVÍL Vladimír, ŠÁMAL Pavel. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 30

Poškozený je vymezen v ust. § 43 odstavce 1 TrŘ jako ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Jmenované ustanovení je ustanovením obecným a zahrnuje všechny poškozené, kterým zákon toto postavení přiznává. Odstavec 3 uvedeného ustanovení je pak k obecnému vymezení poškozeného ustanovením speciálním, neboť z obecného vymezení vyčleňuje skupinu poškozených, kteří mají proti obviněnému nárok na náhradu škody, která jim byla trestným činem způsobena. Platná právní úprava tak rozděluje poškozené na dvě skupiny, a to ty, kteří mají nárok na náhradu škody a ty, kteří takový nárok nemají.

Otázkou zůstává, od kterého okamžiku je osoba považována za poškozeného a kdy vznikají její oprávnění poškozeného. P. Vantuch se touto problematikou zabývá na příkladě dopravní nehody v silničním provozu, při níž je motocyklistovi při střetu s osobním vozidlem způsobena těžká újma na zdraví. Policejní orgán dospěje k závěru o podezření ze spáchání trestného činu, proto učiní všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele. V této době je již zřejmé, že motocyklistovi byla způsobena škoda na zdraví, případně i majetková újma, ale ještě není jasné, zda došlo ke spáchání trestného činu, případně která osoba se jej dopustila, proto není dosud jasné, zda byla škoda motocyklistovi způsobena trestným činem, jehož se dopustil řidič osobního vozidla, nebo zda vznik škody zavínil sám motocyklista.

Vzhledem k tomu, že v ust. § 43 odst. 1 TrŘ není výslovně stanoveno, v jakém rozsahu musí být některé skutečnosti (zejména spáchání trestného činu, způsobení škody apod.) prokázány, a v době před zahájením trestního stíhání nebo jiným vyřízením věci nelze dospět k závěru, zda bylo ublížení na zdraví případně jiná újma motocyklistovi způsobeno trestným činem, dovozovaly orgány činné v trestním řízení, i státní zástupci, že zraněnému motocyklistovi nelze přiznat práva poškozeného podle ust. § 43 odst. 1 TrŘ.

I při postupu před zahájením trestního stíhání má osoba, ohledně níž jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že jí bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, postavení poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, což vyplývá zejména z ust. § 59 odst. 5 TrŘ, které stanoví, že je-li oznamovatel zároveň poškozeným nebo jeho zmocněncem, musí být vyslechnut též o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škod, a dále z ust. § 159a odst. 6 TrŘ, podle kterého musí být poškozenému, pokud je znám, doručeno usnesení o odložení věci, proti kterému může poškozený dle odst. 6 podat stížnost.

„Lze tedy říci, že osobě, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, náleží oprávnění poškozeného podle ust. § 43 odst. 1 TrŘ, a to včetně práva nahlížet do spisů (§ 65 TrŘ) již při postupu před zahájením trestního stíhání dle hlavy deváté trestního řádu, a to od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Postavení poškozeného má při postupu před zahájením trestního stíhání i ten, kdo o sobě prohlašuje, že byl poškozen trestným činem některým ze způsobů uvedených v ust. § 43 odst. 1 TrŘ, a to až do doby, než je zjištěn opak, tj. nejméně do doby, než je ve věci skončeno prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu.“¹⁸

Negativní vymezení poškozeného, tj. kdo není poškozeným ve smyslu trestního řádu, můžeme nalézt v ust. § 43 odst. 2 TrŘ, kterým zákon stanoví, že *za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem*. Trestní řád dále v ust. § 44 odst. 1 stanoví, že *oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný*. Vzhledem ke skutečnosti, že se obviněný dostává do postavení občanskoprávního odpůrce poškozeného, je logické, že v témže řízení nemůže vystupovat ve dvojím procesním postavení.¹⁹

Otázkou ovšem zůstává, zda v případě negativního vymezení v ust. § 43 odst. 2 TrŘ nemůže docházet ke zkracování práv poškozeného, neboť jak poznamenává J.Jelínek v počátečních fázích trestního řízení ani zavinění ani příčinná souvislost nejsou ještě zřetelné, a jak je tedy možné bezpečně určit, zda vzniklá újma je či není způsobena zaviněním pachatele, nebo zda je či není její vznik v příčinné souvislosti s trestným činem, aniž by docházelo ke zkracování práv poškozeného?²⁰

Pro přesné vymezení poškozeného je také nutné přiblížení pojmů, které jsou uvedeny v ust. § 43 odst. 1 TrŘ, tedy *ublížení na zdraví, majetková škoda, morální škoda a jiná škoda*.

Ublížením na zdraví se rozumí takový stav (onemocnění, poranění), který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má

¹⁸ VANTUCH, Pavel. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 6, s. 144 - 156

¹⁹ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní zákon a trestní řád*. 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 440

²⁰ JELÍNEK, Jiří. Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu). *Trestní právo*, 2000, č. 4, s. 2-6

jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného, a který zpravidla vyžaduje lékařského ošetření, i když nezanechá trvalé následky.²¹

Majetkovou škodu se rozumí jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích.²² Nejedná se ovšem jen o škodu, která vznikla tím, že byl ztenčen majetek poškozeného, ale i jinou materiální škodu, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají (např. újma vzniklá poškozením věci nebo tím, co poškozenému ušlo apod., náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení), a kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav, nebo peněžitou náhradou.²³ Za majetkovou škodu je proto nutné považovat i odškodnění příslušející podle zákona jako protihodnota za utrpěnou škodu určitého druhu (např. bolestné nebo náhrada za ztížení společenského uplatnění podle ust. § 444 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník).²⁴

Morální škoda je způsobena např. některými trestnými činy proti právům na ochranu osobnosti nebo trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti²⁵, neboť se jedná o škodlivý zásah do práv a zájmů dotčené osoby. Morálně poškozenou bude tedy například osoba pomluvená, znásilněná či pohlavně zneužitá.

Jinou škodu se rozumí zejména škoda způsobená na právech, popř. porucha zdraví menší intenzity, než která je naznačena shora. Jiná škoda vzniká také např. jednáním pachatele proti životu nebo zdraví, event. proti majetku, které je z hlediska stádií vývoje trestného činu přípravou podle § 20 odst. 1 nebo pokusem podle § 21 odst. 1 TZ.²⁶ Takovým jednáním jsou ohroženy společenské vztahy týkající se života, popř. zdraví občana, proti němuž útok směřoval, nebo společenské vztahy týkající se jeho majetku, v tom případě škoda způsobená na bezpečnosti života občana, zdraví a majetku je jinou škodou, jejíž způsobení opravňuje toho, komu byla způsobena, aby vystupoval v trestním řízení jako poškozený.²⁷

Základní předpokladem pro možnost uplatňování práv poškozeného je, aby shora vymezená újma byla způsobena trestným činem, tj. byla v bezprostřední příčinné souvislosti se skutkem, pro který je obviněný, resp. obžalovaný stíhán.

Poškozeným, kteří mají proti obviněnému nárok na náhradu škody, svědčí dle platné právní úpravy právo navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému

²¹ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6.* Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 310

²² JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení.* 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 23

²³ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení.* 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 23

²⁴ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení.* 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 23

²⁵ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6.* Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 311

²⁶ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení.* 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 24

²⁷ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6.* Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 311

povinnost takovou škodu poškozenému nahradit. Tímto návrhem se poškozený stává subjektem tzv. adhezního řízení, které je součástí řízení trestního.

Pokud se domáhá práv poškozeného osoba, které jakákoliv práva poškozeného nepřísluší, a tedy vůbec vystupovat před soudem v roli poškozeného nemůže, vysloví soud usnesením podle ust. § 206 odst. 3, 4 TrŘ, že tuto osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští. Takové rozhodnutí soud učiní po zvážení konkrétních okolností projednávané trestní věci, tj. zejména vymezení skutku, který je předmětem trestního stíhání, včetně způsobu jeho spáchání, dále vymezení následků stíhaného trestného činu, formy a míry zavinění obžalovaného, posouzení právního důvodu, z něhož určitá osoba dovozuje svá práva poškozeného, postavení této osoby, vztahu k žalovanému skutku a obžalovanému a na tom, jaká práva uplatňuje, atd.²⁸ Posouzení těchto okolností ponechává trestní řád na soudu, pouze v ustanoveních § 44 odst. 1, 3 a § 206 odst. 4 TrŘ výslovně uvádí důvody, které brání účasti poškozeného v trestním řízení, resp. uplatňování nároku na náhradu škody.²⁹ Při rozhodování podle § 206 odst. 3, 4 TrŘ musí být zřejmé, že určitá nebo žádná práva poškozeného takové osobě nepřísluší, při pouhých pochybnostech je nutno připustit ji k hlavnímu líčení jako poškozeného.

Usnesení, jímž rozhodne soud podle § 206 odst.3 TrŘ, že osobu, které práva poškozeného zřejmě nepřísluší, jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští, je nutno rozlišovat od usnesení, jímž soud podle ust. § 206 odst. 4 TrŘ se zřetelem k § 44 odst. 3 TrŘ vysloví, že poškozený, jemuž bylo trestným činem ublíženo, nemůže v trestním řízení uplatnit nebo dále uplatňovat nárok na náhradu škody. Zatímco v prvním případě nárokující osobě nepřísluší žádná práva poškozeného, v druhém případě usnesení soudu nebrání, aby poškozený vykonával práva, která mu přísluší podle § 43 odst. 1 TrŘ.³⁰

2.2.1. Zastupování poškozeného

Práva poškozeného může poškozený vykonávat buďto osobně, nebo prostřednictvím zástupce, a to zákonného zástupce, opatrovníka či zmocněnce.

²⁸ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 466

²⁹ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 466

³⁰ Soud. rozh. č. II/1962 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní zákon a trestní řád: 26.* vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 661

Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle ust. § 45 odst. 1 TrŘ její zákonný zástupce. Toto ustanovení se vztahuje i na osoby nezletilé, neboť tyto mají dle ust. § 9 ObčZ způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku, což úkony v trestním řízení zcela jistě nesplňují. Zákonné zastupování nezletilého se řídí ustanoveními zákona o rodině. Primárně je nezletilý zastupován jedním nebo druhým z rodičů, pokud tomuto brání nějaká zákonná překážka, přichází na řadu poručník, soudem ustanovený opatrovník nebo osvojitel.

Může ovšem nastat také situace, kdy není žádoucí, aby rodič, ačkoliv splňuje zákonné podmínky pro zastupování dítěte při právních úkonech, ke kterým není dítě plně způsobilé, zastupoval své nezletilé dítě v trestním řízení, neboť by mohlo dojít ke střetu zájmů rodičů se zájmy dítěte.

Takovým případem bylo rozhodnutí ve věci sp.zn. 8 Tdo 277/2010, kdy Okresní soud v Berouně uznal obviněného vinným trestnými činy tehdy pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1, 2 a soulože mezi příbuznými podle § 245 a pohlavního zneužívání podle § 243 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, za což byl obviněný odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody na 3 roky, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Obviněný se těchto trestných činů dopustil tím, že opakovaně vykonal soulož na svých dvou nezletilých dcerách. Rozsudek soudu prvního stupně byl napaden odvoláním ve prospěch obviněného ze strany manželky obviněného a obou nezletilých dcer. Odvolacím soudem byla odvolání zamítnuta, a to v případě manželky pro opožděnost a v případě odvolání dcer obviněného jako odvolání podána neoprávněnými osobami. Obviněný proti tomuto rozhodnutí podal dovolání. Nejvyšší soud potvrdil závěr odvolacího soudu, který odvolání obou dcer posoudil jako odvolání podaná neoprávněnými osobami.

Podle závěru Nejvyššího soudu je sice možné, aby příbuzní v řadě přímé podali odvolání ve prospěch obviněného podle ust. § 247 odst. 2 TrŘ, i když jsou zároveň poškozenými, v daném případě však nedosáhla ani jedna z dcer obviněného věku 18 let, a ani jedna z dcer obviněného neměla způsobilost k tak závažnému právnímu úkonu, jako je podání odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně. Tento právní úkon však za dcery nemohli učinit ani jejich zákonní zástupci, neboť obviněný otec, který trestné činy spáchal ke škodě vlastních dcer, nemohl vykonávat práva zákonného zástupce poškozených, a stejně tak tato práva nemohla vykonávat jeho manželka jako matka zneužívaných dcer vzhledem k možnosti střetů zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě je tedy třeba, aby byl poškozeným ustanoven opatrovník.

Zákonným zástupcem fyzické osoby, která byla rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena, je podle ust. § 27 odst. 2 ObčZ soudem ustanovený opatrovník.

Soud může opatrovníka ustanovit také tomu, jehož pobyt není znám, jestliže je to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem nebo je to třeba z jiného vážného důvodu. V případě střetu zájmů zákonného zástupce se zájmy zastoupeného, nebo střetu zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákonným zástupcem, ustanoví soud podle ust. § 30 ObčZ zvláštního zástupce.

Poškozenými však kromě fyzických osob mohou být právnické osoby i stát. Kdo je oprávněn činit právní úkony za tyto osoby stanoví zvláštní předpisy.³¹

Jedním ze základních práv poškozeného je možnost dát se zastupovat zmocněncem v souladu s ust. § 50 TrŘ, a to na základě smlouvy o zastoupení a plné moci. Zmocněncem může být pouze ta osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena; při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Zmocněnec je za poškozeného oprávněn činit návrhy a podávat za něj žádosti, opravné prostředky a účastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Pokud má poškozený zmocněnce, pak je to právě on, kdo je vyrozuměn o podání obžaloby, je mu doručen opis obžaloby, je vyrozuměn o konání hlavního líčení a veřejného zasedání o odvolání, stejně tak je mu doručen i rozsudek a usnesení. Pokud poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh poškozeného v souladu s ust. § 51a TrŘ, že má poškozený nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, a ustanoví poškozenému jako zmocněnce advokáta. Soudce tak učiní pouze v případě, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši zastoupení zmocněncem není zřejmě nadbytečné.

Právní pomoc poskytovaná poškozenému bezplatně nebo za sníženou odměnu zejména chrání poškozeného, který nemá dostatečnou znalost právní úpravy, v důsledku čehož by mohlo dojít k újmě na jeho právech.

³¹ Občanský zákoník, Obchodní zákoník, Zákoník práce, Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových

Odůvodněnost návrhu na bezplatnou právní pomoc nebo na právní pomoc za sníženou odměnu prokazuje poškozený zejména potvrzením od příslušného úřadu práce, že je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnání, a je mu poskytována podpora v nezaměstnanosti, potvrzením obce místa trvalého pobytu, že není vlastníkem žádného majetku, výpisem z bankovního účtu, výpisem z katastru nemovitostí apod.

Pokud poškozený své tvrzení náležitě neosvědčí, bude jeho návrh zamítnut. V případě, že pominou důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozeného, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného. Takovým pominutím důvodů může být např. získání zaměstnání či nabytí majetku. Stejně tak soud rozhodne, nemůže-li zmocněnec poškozeného z důležitých důvodů nadále zastupovat. Takové rozhodnutí může učinit předseda senátu a v přípravném řízení soudce jak na návrh, tak i bez návrhu.

Zvláštním případem zastupování poškozeného je zastupování mimořádně vysokého počtu poškozených. V případě, že je počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce podle ust. § 44 odst. 2 TrŘ, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Zákon proti takovému rozhodnutí nepřipouští možnost podat stížnost, neboť by to prakticky mařilo smysl této úpravy.³² Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud.

Společným zmocněncem může být kdokoliv, kdo může být zmocněncem poškozeného, přičemž se nemusí jednat o advokáta, ale může jím být i jeden z poškozených.

Uvedené ustanovení bylo zavedeno novelou č. 265/2001 Sb., zákonodárce toto odůvodnil případy, kdy v situaci mimořádného počtu poškozených docházelo ke značným průtahům v trestním řízení, a na samotné řízení vznikaly obrovské nároky na financování trestního řízení státem.

³² RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 270

3. Procesní práva poškozeného

Vzhledem ke skutečnosti, že trestní řád v ust. § 12 odst. 6 přiznává poškozenému postavení strany, je logické, že jeho práva jsou značně rozsáhlá a jeho pozice průběh trestního řízení výrazně ovlivňuje, a to nejen proto, že je jednou ze stran trestního řízení, ale mnohdy také z důvodu, že současně vystupuje v roli svědka. Nejčastějším členěním práv poškozeného je rozdělení na práva poškozeného podle obecné definice a práva poškozeného jako subjektu adhezního řízení, tedy s nárokem na náhradu škody.

Poškozený je stranou zcela samostatnou a nezávislou na ostatních stranách, zejména na státním zástupci, přestože jsou jeho zájmy do jisté míry totožné se zájmy státního zástupce, mohou se v konkrétním případě značně lišit, jako například v hodnocení skutkového stavu a jeho právním posouzení, či v oprávněnosti uplatňovaného nároku na náhradu škody co do základu a výše.³³ Nezávislost poškozeného je však omezena přinejmenším skutečností, že poškozený není tím, kdo by byl oprávněn podat obžalobu nebo ji zastupovat, jak tomu bylo v původní rakouské právní úpravě, tudíž se uplatňování jeho práv v trestním řízení odvíjí od vůle státního zástupce, zda obžalobu podá či nikoliv.

Do výkonu práv nemůže být poškozený nikterak nucen. Pokud poškozený nemá vůli svá práva uplatňovat, dává mu trestní řád v ust. § 43 odst. 4 možnost vzdát se svých procesních práv, a to výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení.

Odborná literatura se rozchází ohledně názoru, zda se lze vzdát práv pouze jako celku nebo je možné vzdát se jen některých práv. Přikláním se však k názoru, že pokud poškozený tento krok učiní, lze se vzdát práv pouze jako celku, a není možné, aby se poškozený vzdal svých procesních práv pouze zčásti. Jiná situace ovšem nastává v případě práva na uplatňování nároku na náhradu škody. Pokud tedy poškozený nemá zájem svá procesní práva uplatňovat, a hodlá se jich vzdát, není důvod, aby si uplatňování některých práv ponechal, tím by totiž dle mého názoru vznikaly zbytečné komplikace a případná zmatečnost v postupu orgánů činných v trestním řízení.

Trestní řád však nevyklučuje možnost takové vzdání se práv vzít zase zpět, kterýmžto pádem může poškozený začít svá práva opětovně uplatňovat, pokud to bude s ohledem na stav řízení ještě přicházet v úvahu a poškozený takové zpětvzetí příslušnému orgánu činnému v trestním řízení výslovně sdělí.

³³ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s.

Vzdání se práv se však týká pouze práv procesní povahy včetně práva uplatňovat nárok na náhradu škody v trestním řízení návrhem podle ust. § 43 odst. 3 TrŘ, nikoli práv vyplývajících z příslušného hmotněprávního předpisu.

Může také nastat situace, že ačkoliv má poškozený proti obviněnému nárok na náhradu škody, nemá vůli takový nárok v trestním řízení uplatňovat. Pokud nárok na náhradu škody poškozený neuplatní, nemění to nic na skutečnosti, že mu náleží skupina práv náležející každému poškozenému.

L. Petříček pojednává o tom, že je v praxi možné zaznamenat případy, kdy soudy odmítají procesní práva poškozenému přiznat, pokud nejpozději do začátku dokazování v hlavním líčení neuplatnil nárok na náhradu majtkové škody.³⁴

Soudy tak chybně aplikují postup, který je na místě v případě, kdy soud rozhodne, že poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští. Stěžejní rozdíl však spočívá v tom, že v případě rozhodnutí soudu, že poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští, tak soud činí, neboť osobu, která se práv domáhá, za poškozeného ve smyslu trestního řádu považovat nelze, naproti tomu osoba, která má vůči obviněnému nárok na náhradu škody, a pouze nemá vůli tento nárok uplatňovat, stále disponuje právy uvedenými v ust. § 43 odst. 1 TrŘ. Na základě závěrů L. Petříčka soudím, že soudy tyto dva případy mylně zaměňují, čímž nepochybně dochází ke krácení práv poškozeného.

3.1. Práva náležející všem poškozeným

Trestní řád ukládá v ust. § 46 povinnost orgánům činným v trestním řízení poškozeného poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Pokud by k takovému poučení nedošlo, pak by se sice jednalo o vadu řízení, ne však natolik podstatnou, aby to odůvodňovalo následné zrušení rozsudku v odvolacím řízení. Zvláštní poučovací povinnost mají orgány činné v trestním řízení v případě poškozeného, který je zároveň obětí trestného činu, neboť je musejí poučit o možnosti peněžité pomoci od státu podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

Pro přehlednější a snadnější vymezení procesních práv, kterými poškozený disponuje, bych tato práva rozdělila na práva aktivní a práva pasivní. K realizaci pasivních práv není

³⁴ PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 6-7, s. 62-73

potřebný žádný projev vůle ani činnost poškozeného, neboť tato práva jsou realizována prostřednictvím povinností orgánů činných v trestním řízení, které jsou povinny něco učinit.

Mezi pasivní práva poškozeného patří:

- právo být poučen o svých právech ze strany orgánů činných v trestním řízení a právo na poskytnutí možnosti k uplatnění práv (§ 46 TrŘ)
- právo, aby při provádění úkonů trestního řízení bylo s poškozeným jednáno tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení a aby byla šetřena jeho osobnost a jeho ústavou zaručená práva (§ 52 TrŘ)
- právo být poučen od orgánů činných v trestním řízení o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl z vazby propuštěn nebo z ní uprchl, byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu, z výkonu ochranného léčení, z výkonu zabezpečovací detence nebo z těchto uprchl, pokud orgán činný v trestním řízení shledá, že poškozenému hrozí v souvislosti s pobytem obviněného či odsouzeného na svobodě nebezpečí (§ 44a TrŘ)
- právo na doručení opisů rozhodnutí, proti kterým může podat opravný prostředek, do vlastních rukou (§ 64 odst. 1 písm. b) TrŘ)
- právo na doručení oznámení usnesení o odložení věci, pokud je poškozený znám (§ 159a odst. 6 TrŘ)
- právo na oznámení usnesení o postoupení věci jinému orgánu, které vyplývá z práva proti takovému usnesení podat stížnost (§ 171 odst. 2 TrŘ)
- právo na oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání, které vyplývá z práva proti takovému usnesení podat stížnost (§ 172 odst. 3 TrŘ)
- právo být vyrozuměn o přerušení trestního stíhání (§ 173 odst. 3 TrŘ)
- právo být vyrozuměn o podání obžaloby, jsou-li pobyt a sídlo poškozeného známy (§ 176 odst. 1 TrŘ), následné doručení opisu obžaloby (§ 196 odst. 1 TrŘ)
- právo být vyrozuměn o odložení nebo odevzdání věci ve zkráceném přípravném řízení (§ 179c odst. 4 TrŘ)
- právo na oznámení usnesení státního zástupce o odložení věci (§ 179c odst. 4 TrŘ)
- právo na oznámení rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, které vyplývá z práva proti takovému rozhodnutí podat stížnost (§ 179g odst. 4 TrŘ)
- právo na oznámení rozhodnutí o tom, že se podezřelý osvědčil, které vyplývá z práva proti takovému rozhodnutí podat stížnost (§ 179h odst. 4 TrŘ)
- právo být vyrozuměn o době a místě konání hlavního líčení se zachováním zpravidla alespoň třídní lhůty (§ 198 odst. 2 TrŘ)

Naproti tomu k realizaci aktivních práv dochází až ve chvíli, kdy poškozený projeví vůli tato práva uplatňovat a tudíž učiní nějaký úkon.

Mezi aktivní práva poškozeného patří:

- právo dát se zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 TrŘ)
- právo dát podnět k trestnímu stíhání (§ 158 odst. 1 TrŘ), je však třeba uvést, že takové právo svědčí každému
- právo podat žádost o informace o propuštění nebo útěku obviněného či odsouzeného podle § 44a odst. 1 TrŘ (§ 44a odst. 1 TrŘ)
- právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním, vzít takový souhlas zpět, a to až do závěrečné porady odvolacího soudu, nebo takový souhlas odeprít (§ 163 TrŘ)
- právo činit návrhy na doplnění dokazování, a to již v průběhu přípravného řízení (§ 43 odst. 1, § 215 odst. 4, § 235 odst. 2, § 263 odst. 5 TrŘ)
- právo nahlížet do spisů s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 TrŘ)
- právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu (§ 157a TrŘ)
- právo podat stížnost proti usnesení o odložení věci (§ 159a odst. 7 TrŘ)
- právo podat stížnost proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 TrŘ)
- právo podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g odst. 4 TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o tom, že se podezřelý osvědčil (§ 179h odst. 4 TrŘ)
- právo účastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání (§ 43 odst. 1 TrŘ, § 198 odst. 1, 2 TrŘ)
- klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu skončil své dotazy a členové senátu již nemají otázek (§ 215 odst. 1 TrŘ)
- právo před skončením řízení se k věci vyjádřit (§ 43 odst. 1 TrŘ), při hlavním líčení se jedná o závěrečnou řeč, která následuje po závěrečné řeči státního zástupce; v případě že má poškozený zmocněnce, promluví zmocněnec (§ 216 odst. 1, 2 TrŘ)

- právo vzdát se svých procesních práv (§ 43 odst. 4 TrŘ)

3.2. Práva poškozených s nárokem na náhradu škody

Nad rámec práv, která náleží každému poškozenému, náleží poškozenému s nárokem na náhradu škody následující práva:

Mezi pasivní práva poškozeného patří:

- právo být vyrozuměn o zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného s upozorněním na důvody, pro něž se takové zajištění podle § 48 odst. 1 TrŘ zruší (§ 47 odst. 9 TrŘ)
- právo, aby byl poškozený po přednesení obžaloby předsedou senátu dotázán, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem a v jakém rozsahu, pokud se poškozený k hlavnímu líčení nedostavil, a jeho návrh je již ve spise obsažen, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu (§ 206 odst. 2 TrŘ)
- právo být vyrozuměn o hlavním líčení, toto vyrozumění musí obsahovat i upozornění, že pokud se poškozený k tomuto líčení nedostaví, bude se o jeho nároku na náhradu škody rozhodovat na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li už obsaženy ve spise nebo dojdou-li soudu dříve, než se přikročí k dokazování (§ 198 odst. 2 TrŘ)
- právo poškozeného, který uplatnil návrh na náhradu škody, na doručení rozsudku v opise, a to i když byl přítomen vyhlášení rozsudku (§ 130 odst. 1 TrŘ)
- právo poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, na doručení trestního příkazu (§ 314f odst. 2 TrŘ)

Mezi aktivní práva poškozeného patří:

- právo navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu, která mu byla trestným činem způsobena (§ 43 odst. 3 TrŘ)
- právo učinit návrh na zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného (§ 47 odst. 1, 2 TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajištění nároku na náhradu škody nebo vynětí ze zajištění (§ 49 TrŘ)

- právo podat návrh, že má poškozený nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce (§51a odst. 1, 2 TrŘ)
- právo poškozeného, který má nárok na ustanovení zmocněnce, žádat, aby náklady znaleckého posudku, který poškozený vyžádal, nesl stát (§ 151a odst. 1 TrŘ)
- právo podat stížnost proti usnesení o zamítnutí návrhu nebo proti usnesení o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného (§ 51 odst. 4 TrŘ)
- právo vyslovit souhlas s rozhodnutím o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání v řízení o přečinu (§ 309 odst. 1 TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání (§ 309 odst. 2 TrŘ)
- právo napadnout rozsudek odvoláním pro nesprávnost výroku o náhradě škody, toto právo platí i pro případ, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí (§ 246 odst. 1, 2, § 247 odst. 1 TrŘ)
- pokud podal poškozený odvolání, přísluší mu po zahájení veřejného zasedání přednesení návrhu (§ 235 odst. 1 TrŘ)
- právo na přednesení konečného návrhu při veřejném zasedání o odvolání (§ 235 odst. 3 TrŘ)
- právo napadnout stížností usnesení soudu, jímž byla povolena obnova řízení ve výroku o přiznaném nároku na náhradu škody (§ 141 odst. 2, § 142 odst. 1, § 286 odst. 3 TrŘ)
- právo uzavřít dohodu s obviněným o náhradě škody, která je předpokladem pro podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 1 pís. b) TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 5 TrŘ)
- právo podat stížnost proti rozhodnutí, že se obviněný v průběhu zkušební doby osvědčil (§ 308 odst. 4 TrŘ)
- právo navrhnout, aby soud rozhodl, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti (§ 154 odst. 2 TrŘ)

Výčet práv, ač obsáhlý, není kompletní, neboť poškozený má i další práva a také práva, o kterých trestní řád výslovně nehovoří ve vztahu k poškozenému, jedná se například o námitku

podjatosti orgánů činných v trestním řízení s návrhem na jejich vyloučení z vykonávání úkonů trestního řízení podle ust. § 30 TrŘ, nebo námitky proti osobě znalce a proti formulaci otázek položených znalci podle ust. § 105 odst. 3 TrŘ.

Ačkoliv trestní řád přímo poškozenému povinnosti téměř neukládá, orgány činné v trestním řízení jsou oprávněny požadovat součinnost osob zúčastněných na trestním řízení, jmenovitě i od poškozeného, v jehož zájmu je, aby vyvinul potřebnou aktivitu k prokázání svého nároku na náhradu škody³⁵, přičemž jeho míra součinnosti bude nepochybně vyšší v případech, kdy škoda nebude zákonným znakem trestného činu.

3.3. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Právo poškozeného, kterému bych se ráda blíže věnovala, je trestní stíhání se souhlasem poškozeného, neboť se jedná o institut, kterým poškozený zasahuje do základních zásad trestního řízení, a to zásady legality a zásady oficiality, které jsou uvedeny v ust. § 2 odst. 3, 4 TrŘ.

Trestní řád v ust. § 163 odst. 1 vymezuje trestné činy, pro jejichž zahájení trestního stíhání nebo pokračování v již zahájeném trestním stíhání je nutný souhlas poškozeného, pokud byl obviněný osobou, vůči které by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď podle ust. § 100 odst. 2 TrŘ, a dále pro trestný čin znásilnění podle ust. § 185 odst. 1, 2 TZ, proti tomu, kdo je, nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, jakož i pro trestný čin opilství, pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z trestných činů uvedených v ust. § 163 odst. 1 TrŘ.

Právo odepřít výpověď jako svědek má podle ust. § 100 odst. 2 TrŘ ten, který by svojí výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu, anebo jiným osobám, v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

Poměr mezi poškozeným a tím, vůči němuž má právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním, musí s výjimkou trestného činu znásilnění existovat v době, kdy má být trestní stíhání zahájeno a době, po kterou se trestní stíhání vede.³⁶ Pokud tedy takový poměr mezi osobami vznikne v průběhu trestního stíhání, nelze v zahájeném trestním stíhání

³⁵ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 496

³⁶ Rozh. č. TR. NS 17/2005-806 in ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1324

pokračovat, ať už proto, že poškozený souhlas odepře, jakož i z důvodu že o takový souhlas nebyl požádán. V případě, že poškozený souhlas s trestním stíháním udělí a následně jeho poměr k obviněnému zanikne, ztratí zároveň právo vzít svůj souhlas zpět. U trestného činu znásilnění zákon připouští možnost odepřít souhlas k trestnímu stíhání vzhledem k manželskému poměru, poměru druha a družky nebo vztahu partnerství trvajícím jak v době, kdy se trestní stíhání vede, resp. má vést, tak v době spáchání činu.

Pojmu poměr rodinný nebo obdobný se věnoval Krajský soud v Českých Budějovicích, podle kterého by za takový poměr bylo možné považovat např. poměr druha a družky, poměr osob sešvagřených, poměr jednoho z rodičů k nevlastnímu dítěti, pokud žije s tímto dítětem ve společné domácnosti, poměr občana k dítěti, které mu bylo svěřeno do výchovy, poměr budoucího osvojitele k dítěti, které má v prozatímní péči, poměr opatrovníka k dítěti opatrovanci, poměr pěstouna k dítěti, poměr manžela pěstouna k dítěti, které je v pěstounské péči apod. Podle rozhodnutí Krajského soudu musí vzájemný poměr mezi takovými osobami být ve skutečnosti natolik pevný, hluboký a intenzivní, že by újmu, kterou by utrpěla jedna z nich, druhá právem pocítovala jako újmu vlastní. Zda se o takový poměr jedná, je třeba uvážit podle okolností konkrétního případu, neboť Krajský soud připustil, že o takový poměr by se mohlo jednat např. i mezi snoubenci, byť nežijí ve společné domácnosti. J. Jelínek se ve své práci o poškozeném³⁷ s názorem Krajského soudu ztotožnil s odůvodněním, že extenzivní výklad pojmu poměr rodinný nebo obdobný by v praxi vedl k zneužívání dispozičního práva a k nežádoucím důsledkům.

Právo poškozeného udělit či neudělit souhlas s trestním stíháním se vztahuje na celé trestní stíhání. Souhlas s trestním stíháním může předložit poškozený státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu buďto písemně, nebo sdělit do protokolu. Takto udělený souhlas může poškozený výslovným prohlášením vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas však znovu udělit nelze (§ 163 odst. 2 TrŘ).

Na souhlas je třeba se výslovně poškozeného dotázat ještě před zahájením trestního stíhání, popř. je-li už stíhání zahájeno, bezprostředně poté, co je poměr obviněného a poškozeného zjištěn.³⁸ Pokud se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení nevyjádří ihned, poskytne mu příslušný orgán činný v trestním řízení podle povahy věci k vyjádření

³⁷ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 103

³⁸ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6.* Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1320

přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů, po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze, o čemž musí být poškozený písemně poučen.³⁹

Pokud poškozený dá souhlas s trestním stíháním, postupují orgány činné v trestním řízení jako u trestných činů, u kterých se souhlas nevyžaduje. Pokud však poškozený souhlas s trestním stíháním neudělí nebo souhlas vezme zpět, je trestní stíhání nepřipustné podle ust. § 11 odst. 1 pís. i) TrŘ a jako takové nemůže být zahájeno, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno.

Souhlas poškozeného musí být dán způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o takovém souhlasu, proto nelze souhlas s trestním stíháním dovozovat například z podání trestního oznámení ze strany poškozeného či uplatněním nároku na náhradu škody.

Pokud je však souhlas výslovně odepřen, je trestní stíhání nepřipustné jednou provždy, a nebylo by možné v něm pokračovat, ani kdyby na tom poškozený trval.

Souhlas k trestnímu stíhání dává poškozený vždy pro konkrétní trestný čin uvedený v taxativním výčtu ust. § 163 odst. 1 TrŘ, což znamená, že změní-li se právní kvalifikace skutku na trestný čin, u kterého je takový souhlas nutný, je nezbytné takový souhlas poškozeného vyžádat. V případě, že skutek by měl být posouzen jako dva nebo více trestných činů v jednočinném souběhu, z nichž jeden je vyjmenován v ust. § 163 odst. 1 TrŘ a druhý nikoliv, např. trestný čin ublížení na zdraví podle § 146 TZ v jednočinném souběhu s trestným činem ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TZ, pak při odepření souhlasu poškozeným je možné vést trestní stíhání pouze pro trestný čin, který není uveden v ust. § 163 odst. 1 TrŘ, přitom však nelze trestní stíhání pro takový trestný čin, u něhož poškozený odmítl dát souhlas k jeho trestnímu stíhání, zastavit, ale takový skutek bude v důsledku odepření souhlasu posuzován jenom jako trestný čin, ohledně něhož není nutný souhlas poškozeného.⁴⁰

V případě pokračujícího trestného činu spáchaného řadou dílčích útoků vůči několika poškozeným, z nichž někteří jsou nositeli dispozičního oprávnění podle ust. § 163 odst. 1 TrŘ a další nikoli, není nutné tyto dílčí útoky vypouštět z usnesení o zahájení trestního stíhání, obžaloby, rozsudku či jiného rozhodnutí, naopak bude trestní stíhání ohledně takového dílčího

³⁹ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl.* 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1320

⁴⁰ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl.* 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1320

útoku usnesením zastaveno podle ust. § 172 odst. 1 písm. d) ve spojení s ust. § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ.⁴¹

V případě několika poškozených z téhož trestného činu postačí k trestnímu stíhání souhlas i jediného poškozeného. Pokud však bylo poškozeno několik osob trestnými činy spáchanými v jednočinném souběhu, přičemž některá z nich neudělí souhlas s trestním stíháním pro ten trestný čin, kterým došlo jen k jejímu poškození, pak pro tento trestný čin nelze konat trestní stíhání.⁴² Trestní stíhání pro trestné činy spáchané jedním skutkem lze v takovém případě vést jen pro ten trestný čin, ohledně něhož byl dán souhlas té osoby, která byla právě tímto trestným činem sama poškozena.⁴³

Existují i případy, kdy souhlasu poškozeného s trestním stíháním podle ust. § 163 odst. 1 TrŘ není třeba. Jedná se o následující situace uvedené v ust. § 163a TrŘ:

- trestným činem byla způsobena smrt
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena
- poškozený je osoba mladší 15 let
- z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností

Pokud bude naplněn jeden z výše uvedených případů, bude trestní stíhání zahájeno bez ohledu na to, zda byl souhlas s takovým stíháním dán či nikoliv.

V případě duševní choroby poškozeného je nutné rozhodnutí soudu o zbavení způsobilosti poškozeného k právním úkonům či její omezení, nestačí pouze samotná existence duševní choroby či poruchy, kterou poškozený trpí.

Souhlasu poškozeného dále není třeba, je-li poškozeným osoba mladší 15 let, přičemž je rozhodující věk poškozeného v době, kdy se trestní stíhání má vést, resp. vede. Kolektiv autorů zastává názor, že pokud osoba dovrší věku 15 let až po zahájení trestního stíhání, již

⁴¹ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 539

⁴² RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 540

⁴³ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 540

není oprávněna vzít souhlas s trestním stíháním zpět.⁴⁴ Naproti tomu Šámala a kol. tvrdí, že pokud poškozený dovršil 15 let v průběhu trestního řízení, musí být dotázán, zda dává souhlas k dalšímu trestnímu stíhání, či zda takový souhlas odepře.⁴⁵

Ztotožňuji se s názorem P. Šámala, neboť jsem toho názoru, že dovršením věku 15 let odpadla zákonná překážka, která poškozenému bránila, aby projevil svoji vůli, proto by měl mít po tomto odpadnutí možnost využít svého práva. Na druhou stranu otázkou zůstává, zda je osoba ve věku čerstvých 15 let schopna posoudit celou situaci a následky svého rozhodnutí.

Posledním případem, kdy není souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v ust. 163 odst. 1 TrŘ třeba, je situace, kdy je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět z důvodu omezení volnosti rozhodování, ať už vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí či podřízeností.

Formulace „z okolností zřejmé“ nasvědčuje tomu, že se nemusí jednat o jednoznačné zjištění.

Tíseň, která je u poškozeného vyvolána může být i stavem přechodným, díky kterému je ovlivněno rozhodnutí poškozeného o udělení souhlasu s trestním stíháním, ať už z důvodu vyhrůžek směřujícím proti životu, zdraví či majetku, cti, dobré pověsti, rodinného života, nátlaku, který je slabší formou výhrůžek, závislosti, díky níž je osoba poškozeného psychicky, majetkově či jinak odkázána v určitém směru na osobu vyvolávající tíseň, nebo z důvodu podřízenosti, která je dána především v rámci služebního či zaměstnaneckého poměru.

Ze shora uvedeného jasně vyplývá, že institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného je právem, prostřednictvím kterého poškozený nejvíce ovlivňuje průběh trestního řízení, neboť rozhoduje o celém konání trestního stíhání či o jeho pokračování. Ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ je vlastně střetem zájmu společnosti na potrestání pachatele se zájmy poškozeného, neboť poškozený může být na osobu obviněného vázán citově, materiálně či z jiného důvodu a trestní stíhání by jistě takovému vztahu uškodilo. Proto je mnohdy pro poškozeného přijatelnější smířit se s újmou, kterou utrpěl, než by ohrozil svůj vztah s pachatelem. Otázkou však zůstává, zda se tím poškozený v jistých případech nevystavuje opakování takových trestných činů, nebo dokonce činů závažnějších, které mu způsobí větší příkoří, než kterým by bylo odloučení od osoby obviněného.

⁴⁴ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEŽULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 547

⁴⁵ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl*. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1326

3.4. Přechod práv poškozeného na jeho právního nástupce

Co se týče uplatnění nároku na náhradu škody, přecházejí práva, která trestní řád přiznává poškozenému podle ust. § 45 odst. 3 TrŘ, i na jeho právního nástupce, přitom je nerozhodné, zda smrt poškozeného, příp. zánik právnické osoby nastaly před zahájením trestního řízení nebo v jeho průběhu, v obou případech pokračuje právní nástupce bez přerušení v právech poškozeného, přičemž do těchto práv vstupuje přímo.⁴⁶

Odůvodněnost tohoto právního nástupnictví je zcela zřejmá, neboť smrtí zaniká způsobilost k právům a povinnostem, proto nelze poškozenému v řízení přiznat náhradu škody způsobené trestným činem, třebaže takový nárok před svou smrtí včas a řádně uplatnil, proto úmrtím poškozeného přechází nárok na náhradu škody na jeho dědice, a to v rozsahu, v jakém náležel poškozenému v okamžiku jeho smrti.⁴⁷

Vždy je však nezbytné rozlišovat, zda jsou v daném případě subjekty samotnými poškozenými nebo právními nástupci poškozeného. Pro toto vymezení je stěžejní, zda došlo k úmrtí osoby v důsledku trestného činu, pro který se řízení vede, nebo jestliže zemřel poškozený až v průběhu trestního řízení, aniž by jeho smrt byla důsledkem trestného činu. Toto vymezení má význam nejen z hlediska poučovací povinnosti orgánů činných v trestním řízení, ale také z hlediska uplatňování procesních práv poškozeného.

Právní nástupce poškozeného vstupuje do práv poškozeného přímo, pokud tedy poškozený svůj nárok na náhradu škody již uplatnil, nemusí právní nástupce tento nárok uplatňovat znovu, musí však dát jasně a srozumitelně najevo, že hodlá ve výkonu práv poškozeného pokračovat.⁴⁸ Pokud právní nástupce žádný projev neučiní, není možné dovozovat, že se vzdal uplatňování nároku na náhradu škody, a proto musí orgány činné v trestním řízení s tímto právním nástupcem nadále nakládat jako s osobou, která právně vstoupila do práv poškozeného a pokračuje v jejich výkonu.⁴⁹

Právní nástupnictví je vyloučeno v případě nároku vážícího se výlučně na osobu poškozeného, kterými jsou např. práva spojená s odškodněním bolesti a za ztížení společenského uplatnění poškozeného.

⁴⁶ JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2007, s. 232

⁴⁷ Soud. rozh. č. 22/06 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní zákon a trestní řád*: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 442

⁴⁸ JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2007, s. 232

⁴⁹ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 298

Právním nástupnictvím se mimo jiné zabýval Nejvyšší soud ve věci sp.zn. 3 Tdo 320/2009, který vymezil právo udělení souhlasu s trestním stíháním jako osobní právo poškozeného, které jako takové nepřechází na dědice, i když na něj přechází právo na náhradu škody, která byla trestným činem způsobena, pro jehož stíhání je nutný souhlas poškozeného podle ust. § 163 odst. 1 TrŘ. Vzhledem k tomu, že poškozený ještě před zahájením trestního stíhání zemřel, přešel nárok na náhradu škody na jeho právní nástupkyni, která se mohla rozhodnout, zda takový nárok bude či nebude uplatňovat, nikoliv však svým udělením či odepřením souhlasu ovlivnit, zda se bude konat celé trestní řízení, neboť takové oprávnění je ryze osobním právem poškozeného, které nemůže být předmětem dědického řízení.

3.5. Zhodnocení platné právní úpravy práv poškozeného

Při porovnání historické právní úpravy práv poškozeného s platnou právní úpravou je evidentní, že byla tato práva podstatně rozšířena. Otázkou však zůstává, zda jsou práva, kterými poškozený disponuje, již dostatečná. Podle mého názoru tomu tak není. V současné právní úpravě postrádám několik práv, která by postavení poškozeného upevňovala a dávala mu taková oprávnění, které by mu jako plnohodnotné procesní straně měla náležet.

Novela č. 265/2001 Sb. zavedla do trestního řádu ustanovení § 51a, tedy právo poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, a který nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Toto ustanovení se na první pohled jeví jako dostatečné, opak je však pravdou. Zákonodárce právo poškozeného na takovou právní pomoc omezil pouze na poškozené s nárokem na náhradu škody, a to až po řádném uplatnění takového nároku. Co když poškozený však utrpěl i jinou újmu a náhrada škody pro něj není prioritou, a jako takovou nemá zájem ji uplatňovat, nebo dokonce trestným činem neutrpěl škodu, jejíž náhrady by se mohl v rámci trestního řízení domáhat? Takovému poškozenému trestní řád právo na právní pomoc bezplatně či za sníženou odměnu nepřiznává ani v případě, že jinak splňuje podmínku nedostatku finančních prostředků.

Samotné trestní právo hmotné řadí na stupních důležitosti chráněných zájmů podle uspořádání jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákoníku na samotný vrchol život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, ochranu osobnosti a soukromí, rodinu a děti, v trestním řádu se však promítá jako prioritní uplatňování práv souvisejících s uplatňováním nároku na náhradu škody. Nejsou to právě ti poškození, kterým byla způsobena újma trestnými činy uvedenými v prvních čtyřech hlavách zvláštní části trestního zákoníku, tedy trestnými činy

proti životu a zdraví, trestnými činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovních tajemství, trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a trestnými činy proti rodině a dětem, jejichž prioritní zájem může být odlišný od uplatnění nároku na náhradu škody, kterým ani vždy disponovat nemusejí? S ohledem na závažnost následků výše jmenovaných trestných činů, které jsou mnohdy celoživotní, neměl by mít právě poškozený z těchto trestných činů právo na právního zástupce, který by hájil a prosazoval jeho procesní práva v trestním řízení?

Není zcela nesmyslná skutečnost, že pokud poškozený z trestného činu proti zdraví nemá dostatek finančních prostředků a z nějakého důvodu v rámci trestního řízení nárok na náhradu škody neuplatňuje, není nikdy schopen dosáhnout toho, aby soud rozhodl, že má tento poškozený nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu? Jak vyplývá z odborných článků trestního práva a praxe orgánů činných v trestním řízení, není žádnou výjimkou, že jak policejní orgány, tak soudy poškozeného zkracují na jeho procesních právech, ať už např. ve formě bezdůvodného odepření nahlédnutí do spisů nebo z toho důvodu, že poškozený neuplatnil včas svůj nárok na náhradu škody, tudíž s ním soudy v mnohých případech jako s poškozeným nadále nezacházejí a neposkytují mu plnou možnost k uplatnění jeho práv každého poškozeného v takové míře, v jaké by měly. Vzhledem k tomu, že poškozený je laik, který nemá znalosti z oblasti trestního práva, neuvědomuje si mnohdy ani skutečnost, že dochází ke zkracování jeho práv a není schopen se jich sám dovolat.

Zastávám názor, že poškození z některých trestných činů zejména uvedených v prvních čtyřech hlavách trestního zákoníku, kteří nemají dostatek finančních prostředků, by měli mít nárok na ochranu svých procesních práv, a to prostřednictvím bezplatné právní pomoci nebo právní pomoci za sníženou odměnu ve stejné míře, jako má obviněný.

Bylo by jistě možné namítat, že pokud poškozený v trestním řízení nárok na náhradu škody neuplatňuje, pak by bylo právo poškozeného na bezplatnou právní pomoc nebo právní pomoc za sníženou odměnu zřejmě nadbytečné, neboť by právní zástupce poškozeného v trestním řízení neměl žádný význam. Zastávám však názor, že role právního zástupce by se projevila zejména v případě, kdy by bylo v rámci novelizace právní úpravy přiznáno poškozenému, resp. jeho zástupci provést důkaz a dále v rámci ochrany procesních práv poškozeného v případech, kdy dochází k jejich zkracování.

Otázkou však zůstává, kdo by měl nést náklady takové právní pomoci. V. Čeplová⁵⁰ hodnotí současnou úpravu odměn zmocněnce jako zcela nedomyšlenou, neboť v případech mimořádně vysokého počtu poškozených není v silách jedince obrovské sumy uhradit, čímž je v závěru zcela nesmyslně poškozen stát, neboť právě on ponese náklady za zmocněnce, které nebude odsouzený schopen uhradit.

Dalším právem, které mezi ustanoveními trestního řádu výrazně postrádám je možnost poškozeného podat jak odpor proti trestnímu příkazu, přičemž o záměru samosoudce vydat trestní příkaz není poškozený dokonce ani uvědoměn, tak opravný prostředek proti výroku o trestu a vině obžalovaného v rozsudku.

Z absence výše uvedených práv soudím, jakoby se zákonodárce zaměřil pouze na uplatnění nároku na náhradu škody, nikoliv však na procesní účast a významnou roli poškozeného v trestním řízení.

Ačkoliv je poškozený procesní stranou, je to právě on, kdo nemá možnost v průběhu hlavního líčení žádat, aby mu bylo umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce podle ust. § 215 odst. 2 TrŘ. Provést důkaz trestní řád umožňuje pouze státnímu zástupci, obžalovanému a jeho obhájci. Je to však mnohdy právě poškozený, který byl spáchání trestného činu přítomen a jako takový zná podrobnosti tohoto spáchání. Z toho důvodu a také z pozice procesní strany by měl mít poškozený, resp. jeho právní zástupce, možnost nejen vést výslech svědka v průběhu hlavního líčení, ale také účastnit se vyšetřovacích úkonů a mít možnost klást obviněnému a vyslýchaným svědkům otázky.

L. Petříček spatřuje v trestním řádu absenci výslovného ustanovení, které by zakotvilo právo poškozeného na relevantní informace nutné k uplatnění jeho procesních práv, neboť ust. § 46 TrŘ o tom, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění považuje za příliš obecné.⁵¹

I když poškozený disponuje četnými právy, soudím, že jeho práva by měla být rozšířena přinejmenším o shora uvedená a jeho procesní postavení tímto upevněno.

⁵⁰ ČEPOVÁ Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*, 2008, č. 4, s. 111-114

⁵¹ PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 6-7, s. 62-73

4. Adhezní řízení

Ve chvíli, kdy poškozený uplatní nárok na náhradu škody proti obviněnému, stává se subjektem adhezního řízení. Jedná se o takzvané přidružené řízení k řízení trestnímu, ve kterém se propojují prvky řízení trestního a civilního, neboť nárok poškozeného posuzuje soud podle hmotněprávních norem zákoníků občanského, obchodního a práce, případně norem jiných, avšak ve formě trestního řízení. V tomto řízení je projednáván nárok poškozeného na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem, a proto je pro rozhodnutí o nároku poškozeného stěžejní rozhodnutí o vině obviněného.

Toto řízení je součástí řízení trestního, nikoliv řízením samostatným, a to ani z hlediska časového, formálního či jinak.

Pro adhezní řízení je stejně jako pro samotné trestní řízení stěžejní fází dokazování.

Hlavní význam adhezního řízení spočívá v tom, že poškozenému umožňuje souběžně s rozhodnutím o vině a trestu dosáhnout rychlejšího rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody, nevyžaduje od poškozeného zvýšené výdaje spojené s vedením civilního sporu (soudní poplatek, náklady právního zastoupení), poškozený na rozdíl od civilního řízení není zatížen důkazním břemenem a včasným a řádným uplatněným nároku v adhezním řízení může poškozený zabránit jeho promlčení; zároveň se rozhodnutím o povinnosti obžalovaného nahradit škodu způsobenou trestným činem doplňuje preventivně výchovné působení uloženého trestu.⁵²

Pokud však poškozený svůj nárok na náhradu škody neuplatní a k zahájení adhezního řízení nedojde, není možné upřít poškozenému skupinu ostatních procesních práv, která náleží všem poškozeným. Pokud tedy poškozený neprojeví vůli uplatňovat vůči obviněnému nárok na náhradu škody, nikterak se to nedotýká jeho práva uplatňovat v trestním řízení práva poškozeného, která mu přiznává ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, není tudíž možné, aby soud redukoval práva poškozeného pouze na právo na náhradu škody, proto musí s poškozeným nadále zacházet jako s poškozeným bez nároku na náhradu škody.

4.1. Uplatnění nároku

Pro to, aby se soud vůbec otázkami adhezního řízení zabýval, je nutné, aby poškozený svůj nárok uplatnil, neboť soudu nepřísluší rozhodovat o nároku na náhradu škody z moci

⁵² RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEŽULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 455

úřední. Adhezní řízení je tak výjimkou ze zásady oficiality a je zcela v dispozici poškozeného. Takové uplatnění musí splňovat následující podmínky:

- Musí být učiněno ve formě a způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o tom, že poškozený požaduje náhradu škody
- Musí směřovat vůči určité osobě
- Musí být uplatněno řádně, tj. musí z něj vyplývat důvod a aspoň minimální výše nároku
- Musí být uplatněno včas, tj. nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování

Pro naplnění formy a způsobu takového uplatnění nepostačí, jestliže poškozený pouze prohlásí, že mu vznikla škoda, a předloží doklad o její výši, takový úkon ještě není možné považovat za uplatnění nároku na náhradu škody, pokud poškozený nenavrhne, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost tuto škodu nahradit. Za návrh tedy nelze považovat např. vyjádření poškozeného, že „bude požadovat náhradu v plné výši nebo se připojí s nárokem na náhradu způsobené škody“ atp. Uplatnění nároku na náhradu škody nemůže být nahrazeno ani návrhem poškozeného na zajištění jeho nároku na majetku obviněného podle § 47 odst. 1, odst. 4 TrŘ.⁵³ Pokud existují pochybnosti o tom, zda poškozený uplatnil nárok na náhradu škody řádnou formou a způsobem, měly by orgány činné v trestním řízení podle ust. § 46 TrŘ na takové nedostatky poškozeného upozornit, aby měl možnost tyto nedostatky odstranit.

Tak, jak musí být určité uplatnění nároku na náhradu škody, musí být určité i určení osoby, vůči které poškozený takové uplatnění směřuje. Nepostačí tedy, pokud poškozený požaduje náhradu škody „ve věci“, aniž určí konkrétního obviněného. Tento požadavek je zvláště podstatný v případě, kdy je stíháno vícero obviněných, a pak je důležité, aby poškozený uvedl, od kterého obviněného uspokojení svého nároku požaduje. V případě, že poškozený označí obviněných více, určí, zda požaduje, aby plnili rukou společnou a nerozdílnou ve smyslu ust. § 438 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, nebo podílově dle jejich účasti na způsobené škodě, či podle míry svého zavinění podle ust. § 257 odst. 5 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

⁵³ LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*, 1994, č. 10, s. 34-357

Co se týče důvodu a výše uplatňovaného nároku, postačí odkaz na skutek uvedený v obžalobě, kterým měla být poškozenému škoda způsobena. Ohledně výše rozhodne soud v případě její určitelnosti, tj. pokud je např. vyčíslena pevnou částkou, nebo je stanovena její minimální výše, či odkaz, z kterého výše škody jasně vyplývá. Uvedení minimální výše přichází v úvahu zejména v případech, kdy poškozený nezná v řízení do zahájení dokazování v hlavním líčení celou škodu, její přesnou výši. Tuto výši je možné v průběhu řízení měnit až do závěrečné porady soudu.

Poslední podmínkou je, jak již bylo uvedeno výše, včasné uplatnění nároku. V případě, že do doby, než bude zahájeno dokazování v hlavním líčení, poškozený svůj nárok neuplatní, soud usnesením rozhodne, že poškozený již svůj nárok uplatňovat nemůže. Toto platí i v případě, že poškozený svůj nárok neuplatnil, neboť nebyl ze strany orgánů činných v trestním řízení řádně poučen. Stejně tak soud rozhodne o tom, že poškozený již svůj nárok uplatňovat nemůže, pokud poškozený svůj nárok uplatní řádně proti jednomu z více obviněných a až po zahájení dokazování do svého návrhu zahrne i další spoluobviněné, proti těmto již svůj nárok uplatňovat nemůže. Požadavek včasnosti je uveden v ust. § 43 odst. 3 TrŘ, který stanoví mez jako zahájení dokazování v hlavním líčení. Otázkou však zůstává, kdy může poškozený uplatnit svůj nárok poprvé.

V mnoha případech dochází k samotnému zahájení trestního řízení právě z podnětu poškozeného, který učiní trestní oznámení, přičemž požádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody. Je otázkou, zda je takto uplatněný nárok možné považovat za řádný.

Touto otázkou se zabýval J. Látal⁵⁴, který se ztotožnil s názorem, že nárok na náhradu škody může poškozený řádně uplatnit již od samého počátku trestního řízení, případně ještě předtím, než bylo trestní stíhání zahájeno. Tento názor opírá o tehdejší ustanovení § 59 odst. 2 TrŘ, podle kterého musí být poškozený, který činí trestní oznámení ústně do protokolu, vyslechnut též o tom, zda žádá, aby soud rozhodl o jeho nárocích na náhradu škody. Podle Látalova by takové ustanovení nemělo smysl, kdyby takto uplatněný nárok neměl mít právní účinky, které zákon spojuje s řádným uplatněním nároku, proto je nutné považovat trestní oznámení poškozeného za první procesní úkon trestního řízení. Judikatura dává Látalovi za

⁵⁴ LÁTAL Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*, 1994, roč. 2, č. 10, s. 345-349

pravdu, neboť vyslovuje závěr, že nárok na náhradu škody lze uplatnit již od samotného počátku trestního stíhání, popřípadě ještě dříve, než bylo zahájeno trestní stíhání.⁵⁵

Platná právní úprava řeší trestní oznámení v ust. § 59 odst. 5 TrŘ, které stanoví, že činí-li poškozený nebo jeho zmocněnec ústně trestní oznámení do protokolu, je nutno jej vyslechnout též o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody.

Jsem toho názoru, že pokud uplatnění nároku poškozeného splňuje všechny náležitosti, tedy že obsahuje důvod a aspoň minimální výši nároku a směřuje vůči určité osobě, je nutné takové podání považovat za řádné uplatnění nároku. Absenci ustanovení trestního řádu, které by stanovilo moment, od kterého poprvé může poškozený uplatňovat svůj nárok, považuji ze strany zákonodárce za úmyslnou, neboť by bylo nespravedlivé po poškozeném požadovat, aby svůj nárok uplatňoval opakovaně, když by jeho první uplatnění bylo bez právních účinků, neboť by bylo učiněno dříve, než by to trestní řád poškozenému umožňoval.

4.2. Škoda, jejíž náhrada je v adhezním řízení uplatňována

Při rozhodování o náhradě škody způsobené trestným činem se pojem „škoda“ vyskytuje v několika různě širokých významech:

1. v nejširším smyslu je to jakákoli újma na právech a jiných hodnotách způsobená trestným činem ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ; z tohoto nejširšího chápání se vychází i v případě náhrady škody při narovnání (§ 309 odst. 1 písm. b) TrŘ)
2. v užším smyslu jako újma, kterou lze odškodnit, tedy jako majetková škoda v širším smyslu podle § 43 odst. 3 TrŘ, o jejíž náhradě lze rozhodovat v adhezním řízení podle § 228 TrŘ – jde o škodu na věcech (§ 443 ObčZ) a na jiném majetku, dále o bolestné, ztížení společenského uplatnění, léčebné náklady, ztrátu na výdělku, ztrátu na důchodu, náklady na výživu pozůstalých, náklady pohřbu (§ 444 an. ObčZ); škodou v tomto smyslu je i ušlý zisk; jen tato škoda je rovněž rozhodující z hlediska vypořádání při podmíněném zastavení trestního stíhání
3. v nejužším smyslu jako škoda na majetku vzniklá tím, že byl zmenšen majetek poškozeného; škoda na majetku je zákonným znakem řady skutkových podstat trestných činů proti majetku hlavy páté zvláštní části trestního zákoníku; v těchto případech odůvodňuje taková škoda postup soudu dle § 228 TrŘ, tj. povinnost přiznat

⁵⁵ Soud. rozh. č. III/67 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 438

její náhradu, nebrání-li tomu zákonná překážka a nebyla-li škoda v této výši dosud uhrazena.⁵⁶

Pro přiznání nároku poškozeného však není rozhodné, zda je škoda zákonným znakem trestného činu či nikoliv. Podstatné je, že škoda byla způsobena skutkem, pro nějž je obviněný trestně stíhán, tedy v příčinné souvislosti s jednáním, které mu je kladeno za vinu a jehož spácháním byl případně uznán vinným.⁵⁷

„Škoda musí být majetkové povahy, tj. jen taková škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Není to ovšem jen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají, kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav, nebo peněžitou náhradou.“⁵⁸

Judikatura se již několikrát zabývala otázkou, co všechno je možné považovat za škodu, kterou lze v adhezním řízení poškozenému přiznat, ráda bych proto k dané problematice předesílala některá rozhodnutí.

Podle judikatury je škodou, kterou lze v adhezním řízení uplatňovat:

- Tzv. ušlým ziskem ve smyslu ustanovení § 442 odst. 1 ObčZ může být i ušlý bankovní úrok, který by poškozenému připadl, nebýt škodné události.⁵⁹
- Úroky z prodlení jsou příslušenstvím nároku poškozeného na náhradu škody.⁶⁰
- Náklady spojené s pohřbem podle ustanovení § 449 odst. 2 ObčZ a náklady na výživu pozůstalých podle ustanovení § 448 ObčZ jsou majetkovou škodou, kterou lze uplatňovat v trestním řízení.
- „Majetkovou škodou je jen škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Není to ovšem škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají (např. náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení). Majetkovou škodou je též odškodnění příslušející podle zákona jako protihodnota za

⁵⁶ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 460-461

⁵⁷ Soud. rozh. č. 41/2002 Sb. rozh. tr. in RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 461

⁵⁸ Soud. rozh. č. II/62 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání*, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 687

⁵⁹ Soud. rozh. č. 12/1973 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 322

⁶⁰ Soud. rozh. č. 50/1986 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 323

utrpenou škodu určitého druhu, např. bolestné nebo i náhrada za ztížení společenského uplatnění (při zohyzdění).“⁶¹

- V případě škody na věci jsou součástí její náhrady i další škodlivé následky, např. v případě odcizení automobilu vyšší náklady vynaložené na vypůjčení automobilu ve srovnání s náklady, které by poškozený vynaložil na provoz svého automobilu.

Naproti tomu není možné za škodu, kterou lze přiznat v adhezním řízení, považovat následující:

- Pokutu uloženou za jízdu vlakem bez platné jízdenky nelze považovat za součást škody způsobené ČSD černou jízdou vlakem.⁶²
- Náklady na postavení pomníku pro usmrcenou osobu, pokud byly vynaloženy ještě za jeho života před spácháním trestného činu, při kterém došlo k jeho usmrcení.⁶³
- „Nárok státu na zaplacení daně není nárokem na náhradu škody způsobené trestným činem zkrácení daně, ale nárokem vyplývajícím přímo ze zákona. Nejde proto o nárok, který by mohl finanční úřad uplatňovat v trestním řízení.“⁶⁴ Z tohoto důvodu nelze v adhezním řízení přiznat ani náhradu škody spočívající v neodvedení nebo zkrácení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění či jiné povinné platby, neboť tato náhrada se neuplatňuje žalobou v občanskoprávním řízení, ale dotčení příjemci (poškození) ohledně nich vydávají rozhodnutí (platební výměry, výkazy nedoplatků), které jsou přímým exekučním titulem.⁶⁵
- Nárok státu na clo v případě, že zboží uniklo celní kontrole, vzniká již okamžikem, kdy zboží přestoupilo státní hranici, a nikoliv trestným činem, jímž došlo ke zkrácení cla.⁶⁶
- Náklady na opatření znaleckého posudku předloženého poškozeným jako důkaz v trestním řízení není škodou vzniklou trestným činem.⁶⁷

⁶¹ Soud. rozh. č. II/62 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 687

⁶² Soud. rozh. č. 27/1978 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 323

⁶³ Soud. rozh. č. 53/1985 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 323

⁶⁴ Soud. rozh. č. 34/1987 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 323

⁶⁵ Soud. rozh. č. TR NS 1/2004 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 2. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1866

⁶⁶ Soud. rozh. č. 5/1979 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 1. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 326

⁶⁷ Soud. rozh. č. 32/05 Sb. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 437

- V trestním řízení nelze rozhodovat o nároku na vydání bezdůvodného obohacení, byť by bylo důsledkem trestného činu, např. u trestných činů podílnictví. Podílník získává jen bezdůvodné obohacení, za které zpravidla odpovídá nikoli z důvodu odpovědnosti za škodu, ale z důvodu odpovědnosti za bezdůvodné obohacení.⁶⁸

Při posouzení výše škody je nutné vycházet z hodnoty, o kterou se cena věci poškozením snížila, a pokud nelze výši škody zjistit tímto způsobem, pak se vychází z účelně vynaložených nákladů na uvedení věci do původního stavu, přičemž se nepřihlíží ke zhodnocení věci; pro nemovité věci a jiné majetkové hodnoty tyto zásady platí obdobně, pokud z povahy těchto majetkových hodnot a způsobu jejich oceňování nevyplývá něco jiného. V případě jiné majetkové škody jako je bolestné nebo ztížení společenského uplatnění apod. se vychází z příslušných hmotněprávních předpisů upravujících tyto nároky.

Při stanovení výše škody není možné vycházet pouze z údajů poskytnutých poškozeným, ale musí být opatřeno odborné vyjádření nebo znalecký posudek, který vyplývá z objektivních údajů, nikoliv jen z tvrzení poškozeného.

Podle závěrů Z. Gruse bývá cena věcí nebo výše škody na počátku trestního stíhání velmi často stanovena v rozporu s ust. § 137 TZ, jelikož policejní orgány vycházejí pouze z údajů uvedených poškozeným, a není výjimkou, že poškozený záměrně či nedopatřením při určení ceny např. odcizených věcí a výše škody uvádí údaje, které jsou v rozporu se skutečným stavem.

Jednou ze základních zásad trestního řízení je povinnost orgánů činných v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, výsledky dokazování tudíž musí jasně určit cenu věcí v době odcizení či poškození. Pokud tomu tak není, pak vzniká pochybnost nejenom o vzniklé škodě, ale mnohdy i o právní kvalifikaci stíhaného jednání, zjištění přesné výše škody je tak zcela rozhodné pro konečné rozhodnutí o vině a trestu i náhradě škody.⁶⁹

4.3. Rozhodnutí o nároku na náhradu škody

Odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, uloží mu zpravidla v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn. (§ 228 odst. 1 TrŘ)

⁶⁸ Soud. rozh. č. 7/1978 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 2. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1860

⁶⁹ GRUS, Zdeněk. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*, 2004 č. 7

Jestliže byl poškozeným nárok na náhradu škody náležitě uplatněn, je soud povinen, jsou-li proto dostatečné podklady, současně s výrokem o vině rozhodnout o povinnosti odsouzeného k náhradě škody, kterou poškozenému způsobil, a ne odkazovat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních.⁷⁰ O nároku na náhradu škody rozhodne soud v hlavním líčení za podmínky splnění několika předpokladů, jako jsou řádné uplatnění nároku, nedošlo ke vzdání se práv ze strany poškozeného ani ke zpětvzetí návrhu, trestní stíhání nebylo zastaveno, věc nebyla vrácena státnímu zástupci apod.

Orgány činné v trestním řízení nárok na náhradu škody projednávají, nejsou však povinny o něm vždy obligatorně rozhodnout. V případě, že by například adhezní řízení vyžadovalo dokazování, které by přesahovalo potřeby trestního stíhání a protahovalo by jej, odkázal by soud poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních podle ust. § 229 TrŘ, případně na řízení před jiným příslušným orgánem. Hlavním účelem trestního řízení totiž není náhrada škody poškozeného, ale zjištění, zda byl spáchán trestný čin, kdo tento čin spáchal a potrestání pachatele takového činu.

Pokud by soud přistoupil k provádění důkazů, které by pro účely trestního řízení již byly zřejmě nadbytečné, čímž by celé řízení značně protahoval, porušil by tím nejen jednu ze základních zásad trestního řízení, a to zásadu rychlosti, která v ust. § 2 odst. 4 TrŘ stanoví povinnost orgánů činných v trestním řízení projednávat trestní věci co nejrychleji, ale také právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, které je garantováno v ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Stejně tak by soud rozhodl, pokud by hrozily průtahy v řízení z důvodu přechodu práv poškozeného na jeho právní nástupce, přičemž má poškozený těchto nástupců více, a ke zjištění těchto musí být provedeno náležité dokazování, které by přesahovalo potřeby dokazování v řízení trestním.

„Pokud jde o způsob rozhodnutí, přicházejí v úvahu následující možnosti:

- a) Soud přizná (zcela nebo částečně) nárok na náhradu škody, jestliže jsou nárok i jeho výše odůvodněny výsledky hlavního líčení
- b) Soud odkáže poškozeného s celým uplatněným nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem.“⁷¹

⁷⁰ Soud. rozh. č. 34/63. rozh. tr. in JELÍNEK, Jirí. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 687

⁷¹ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1831

Soud však nikdy nemůže návrh poškozeného zamítnout, i kdyby dospěl k závěru, že nárok na náhradu škody nevznikl, nebo že není prokázán, anebo že vznik škody spoluzavinil poškozený.⁷² Trestní řád soudu neumožňuje, aby uplatněný nárok v trestním řízení zamítl, což jasně vyplývá z ust. § 229 odst. 1.

V adhezním řízení rovněž nelze uzavřít či schválit soudní smír ani schválit dohodu o náhradě škody. Dohoda o náhradě škody však má význam pro podmíněné zastavení trestního stíhání podle ust. § 307 TrŘ, pro rozhodnutí o schválení narovnání podle ust. § 309 an. TrŘ a pro rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání mladistvého podle ust. § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Rozhodování o uplatněném nároku na náhradu škody nemůže soud vyhradit samostatnému usnesení, ani rozhodnutí mimo hlavní líčení.⁷³

4.3.1. Přiznání nároku na náhradu škody

Soud uloží obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem v případě, že tomu nebrání zákonná překážka, soud rozhoduje odsuzujícím rozsudkem, pokud v řízení vyšlo najevo, že škoda byla způsobena v příčinné souvislosti s tím skutkem vykazujícím znaky trestného činu, jehož spácháním byl obžalovaný uznán vinným a způsobená škoda má charakter škody majetkové, přičemž byla prokázána její výše i odpovědnost obžalovaného. Dále je nutné, aby o takové majetkové škodě bylo možné rozhodnout v adhezním řízení a nárok poškozeného na náhradu takové škody měl podklad v příslušných hmotněprávních předpisech upravujících náhradu škody.

Soud v adhezním řízení přizná uplatněný nárok na náhradu škody jen tehdy, nebrání-li tomu nějaká zákonná překážka, kterou mohou být zejména následující:

- a) Promlčení (pokud soud k námitce obviněného zjistí, že nárok byl uplatněn až po uplynutí promlčecí doby, nebude o nároku rozhodovat vůbec, a to ani odkázáním na řízení ve věcech občanskoprávních, nýbrž vysloví usnesením, že poškozený nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatňovat nemůže⁷⁴)
- b) Uhrazení škody v celém rozsahu

⁷² ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1831

⁷³ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1832

⁷⁴ Soud. rozh. č. III/67. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání*, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 688

- c) Zjištění, že osoba uplatňující nárok na náhradu škody není právním nástupcem poškozeného, pokud takové zjištění vyjde najevo až po provedeném dokazování v hlavním líčení

Při rozhodování o náhradě škody je soud vázán návrhem poškozeného, nemůže tedy přiznat poškozenému více, než kolik bylo požadováno.⁷⁵ Návrhem poškozeného je soud vázán i co do osoby, vůči níž je nárok na náhradu škody uplatněn, proto povinnost k náhradě škody nelze uložit tomu obžalovanému, proti kterému poškozený neuplatnil návrh, a to ani tehdy, když se jako spolupachatel podílel na vzniku škody, a odpovídá-li za ni případně i společně a nerozdílně s tím, proti němuž byl nárok uplatněn.⁷⁶

Ve věci č. 35/80 Sb. rozh. vyslovil Nejvyšší soud závěr, že *pokud je soud toho názoru, že poškozenému vzhledem k výsledkům dokazování náleží více, než svým návrhem uplatnil, má soud podle § 46 TrŘ poškozeného o jeho právech poučit a může mu zvýšenou náhradu škody přiznat tehdy, když poškozený svůj návrh podle poučení modifikuje, než se soud odebere k závěrečné poradě*, aniž by tento závěr Nejvyšší soud odůvodnil nebo danou situaci blíže specifikoval. Uvedená právní věta je stále publikována v současné odborné trestněprávní literatuře. Ačkoliv tento postup soudu v trestním řízení není nezákonný, pokud se zaměříme na skutečnost, že by soud poškozenému jeho nárok na náhradu škody v trestním řízení nepřiznal a místo toho by jej odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, civilní soud by nikdy poškozeného jako účastníka občanského soudního řízení nepoučil o výši jeho nároku, neboť podle ust. § 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech, přičemž výše škody je nepochybně záležitostí hmotněprávní povahy, a nikoliv procesní. Tímto postupem by soud porušil jednu ze základních zásad občanského soudního řízení, a to zásadu rovnosti, která je uvedena v ust. § 18 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, neboť by svým poučením znevýhodnil jednoho z účastníků řízení.

Pokud se nyní zamyslíme nad všeobecnou poučovací povinností uvedenou v ust. § 46 TrŘ, podle které jsou orgány činné v trestním řízení povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění, vyplývá zejména z formulace „poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění“, že jde o poučovací povinnost vztahující se

⁷⁵ Soud. rozh. č. II/62. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 687

⁷⁶ ŠÁMAL Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1841

k právům procesním, nikoliv však k hmotněprávní problematice. Předmětnou právní větu s odkazem na všeobecnou poučovací povinnost bez přesnějšího vymezení takového poučení a situace, kdy k takovému poučení dochází, tedy nepovažují za správnou, neboť se jedná o mylnou interpretaci všeobecné poučovací povinnosti orgánů činných v trestním řízení, která je zásahem do specifikace práv a povinností závazkového vztahu mezi poškozeným a osobou, proti níž se řízení vede, a zachází nad rámec všeobecné poučovací povinnosti týkající se práv procesních, čímž dochází v rámci adhezního řízení nepochybně k jistému „zvýhodnění“ poškozeného.

Stejně podmínky jako jsou stanoveny u uplatnění a přiznání nároku na náhradu škody, platí i o úrocích z prodlení, neboť tyto jsou příslušenstvím nároku poškozeného na náhradu škody.

Odpovídá-li za vznik majetkové škody více pachatelů, soud jim zpravidla uloží povinnost nahradit škodu společně a nerozdílně, pouze v odůvodněných případech, které jsou výjimkou z tohoto obecného pravidla, může soud rozhodnout, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni podle své účasti na způsobení škody a v tomto rozsahu jsou povinni ji uhradit, což musí být v rozhodnutí soudu náležitě odůvodněno.⁷⁷

Výše náhrady škody může být soudem snížena a to zejména o část, která již byla poškozenému uhrazena, nebo o peněžní částku obžalovaným vydanou podle ust. § 78 TrŘ nebo obžalovanému odňatou dle ust. § 79 TrŘ a poškozenému vydanou dle ust. § 80 odst. 1 TrŘ, třebaže by ještě v době rozhodování o nároku nedošlo k jejímu faktickému převzetí.⁷⁸

Snížení náhrady přichází také v úvahu s ohledem na spoluzavinění poškozeného.⁷⁹

Existují také případy, kdy je výše náhrady škody limitována přímo právním předpisem, který stanoví výši nároku pevnou částkou nebo horní hranicí, např. při stanovení výše odškodnění pozůstalých za usmrcení podle ust. § 444 Občanského zákoníku. Takové

⁷⁷ Soud. rozh. č. 58/2006 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 2. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1865

⁷⁸ RŮŽIČKA Miroslav, PŮRY František, ZEZULOVÁ Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 491

⁷⁹ Soud. rozh. č. 29/65. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 687

vymezení pevnou částkou však nevylučuje jejich snížení podle příslušných ustanovení občanského zákoníku, a to především z důvodu případného spoluzavinění poškozeného.⁸⁰

Pokud soud poškozenému přizná nárok na náhradu škody alespoň zčásti, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě škody uložena, povinen nahradit mu podle ust. § 154 odst. 1 TrŘ náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

J. Kučera upřednostňuje širší výklad pojmu „náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody“, kterými míní i náklady na zjištění, kdo za škodu odpovídá a jaký je její rozsah, např. případy, kdy zaměstnavatel poté, co zjistil, že je zaměstnanci okrádán, najal detektiva, aby mu pomohl jeho podezření konkretizovat a zdokumentovat, neboť zastává názor, že pokud obdobné kroky soukromých osob napomohou odhalení a usvědčení pachatele, lze náklady, které s tímto byly spojeny, v adhezním řízení coby náhradu škody přiznat.⁸¹

Podle mého názoru zdaleka nejde o jednoznačnou otázku, neboť pokud by měly být všechny účelně vynaložené náklady směřující ke zjištění výše škody trestným činem způsobené a zjištění toho, kdo za škodu odpovídá, součástí práva na náhradu škody způsobené trestným činem, docházelo by tak například v případě vyššího počtu poškozených k extrémnímu navýšení nákladů k tíži odsouzeného, jejichž úhrada by ve většině případů nebyla v jeho silách.

Jestliže bylo rozsudkem rozhodnuto o náhradě škody, soud je povinen i tento výrok náležitě odůvodnit s výjimkou situace podle ust. § 314d odst. 3 TrŘ, přičemž se soud v odůvodnění musí vypořádat zejména s otázkou, zda byl nárok na náhradu škody uplatněn včas a řádně, zda tak učinila oprávněná osoba a která, proti kterému z případně více obžalovaných, jaké nároky byly uplatněny a v jaké výši, v kterých směrech a jakými důkazy byl nárok na náhradu škody prokázán a v kterých směrech nikoli, o který hmotněprávní předpis jsou nárok na náhradu škody a jeho výše opřeny, z jakých dílčích položek se nárok případně skládá, co vedlo soud k případnému snížení náhrady podle § 450 ObčZ nebo podle § 264 ZPr apod.⁸²

⁸⁰ Soud. rozh. 12/2007 Sb. rozh. tr. in ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 2. díl. 6. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1865

⁸¹ KUČERA, Jiří. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 9, s. 259 - 285

⁸² PÚRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 6, s. 161-175

4.3.2. Odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem

Trestní řád v ust. § 229 TrŘ stanoví postup soudu, kterým odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, a to buď s celým nárokem, nebo se zbytkem uplatněného nároku.

Soud poškozeného odkáže s celým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem podle ust. § 229 odst. 1, odst. 3 TrŘ ve třech případech:

- Podle výsledků dokazování není podklad pro vyslovení povinnosti k náhradě škody.
- Pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody by bylo třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by jej protáhlo („Potřebami trestního stíhání je nutno rozumět skutkový stav, nutný k spravedlivému rozhodnutí o vině a trestu. Za podstatné průtahy trestního stíhání je třeba považovat takové průtahy, které by narušovaly výchovný účel trestního stíhání, jehož splnění mimo jiné také vyžaduje, aby bylo o trestném činu rozhodnuto co nejdříve poté, kdy byl spáchán.“⁸³).
- Soud zprostil obžalovaného ohledně toho skutku, kterým měla být škoda způsobena.

V případě, že soud přizná poškozenému jeho nárok jen z části, odkáže poškozeného se zbytkem jeho nároku na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem.

Tímto způsobem soud postupuje zejména v případech, kdy výsledky dokazování nepotvrzují nárok poškozeného v celém rozsahu, anebo že u jednoho z více skutků, jimiž měla být způsobena škoda, došlo např. k zastavení trestního stíhání, či že soud rozhodl o snížení náhrady škody z důvodu spoluzavinění poškozeného.

Jiným příslušným orgánem bude takový orgán odlišný od soudu, který je podle zvláštních předpisů oprávněn výjimečně rozhodovat o náhradě škody, tj. zejména služební orgán, který rozhoduje ve věcech vojáků z povolání podle ust. § 111 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, služební funkcionář Policie České republiky podle ust. § 80 zákona č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie České republiky, ředitel věznice podle ust. § 39a odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

⁸³ Soud. rozh. č. II/62. rozh. tr. in JELÍNEK, Jiří. a kol. Trestní zákon a trestní řád: 26. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 691

5. Komparace se zahraniční právní úpravou

Pro srovnání s českou právní úpravou jsem si vybrala právní úpravu slovenskou, neboť je z hlediska historického právní úpravě České republiky nejbližší.

Právním předpisem upravujícím trestní řízení na území Slovenské republiky je zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok (dále jen slov. TrŘ).

Slovenská právní úprava je všeobecně obdobná právní úpravě české jak co se týče postavení poškozeného, neboť tomuto je dle slovenské právní úpravy taktéž přiznáno postavení strany, tak co se týče jeho práv.

Základním a prvotním rozdílem je samotné vymezení pojmu poškozený, neboť slovenská právní úprava postavení poškozeného přiznává širšímu okruhu subjektů než úprava česká.

Poškozeným podle ust. § 46 odst. 1 slov. TrŘ je osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Z uvedeného vymezení poškozeného vyplývá, že je stejné, jak v české, tak ve slovenské právní úpravě, slovenská právní úprava však pojem poškozeného rozšiřuje nadále na osoby, jejichž zákonem chráněná práva nebo svobody byly trestným činem porušeny nebo ohroženy. Takové rozšíření okruhu subjektů, které mohou vystupovat jako poškození, a rozšíření okruhu škod na škody vzniklé porušením či ohrožením jiných zákonem chráněných práv nebo svobod nepovažuje J. Jelínek za příliš šťastné, neboť takové rozšíření umožňuje účast prakticky neomezeného okruhu subjektů, jež mají potenciální možnost vystupovat jako poškození, neboť nevylučuje z okruhu poškozených subjekty, které byly sice dotčeny konáním či opomenutím zakládajícím trestný čin, ale jen vzdáleně či nepřímou.⁸⁴

Oproti české úpravě ukládá ust. § 49 slov. TrŘ orgánům činným v trestním řízení mimo všeobecné poučovací povinnosti povinnost poskytnout poškozenému při prvním kontaktu s ním písemné informace o jeho právech v trestním řízení a o organizacích na pomoc poškozeným, včetně služeb, které poskytují.

Stanovení povinnosti orgánů činných v trestním řízení ohledně poskytnutí poučení o právech poškozeného v písemné formě, obsahující také informace o organizacích na pomoc poškozeným, je jistě ustanovením, které postavení poškozeného upevňuje, co se uplatňování procesních práv týče, a poskytuje mu větší přehled o jeho právech.

⁸⁴ JELÍNEK Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 36

Významnou odlišností v postavení poškozeného podle slovenské právní úpravy je jeho účast na vyšetřování, kdy podle ust. § 208 odst. 1 slov. TrŘ policejní orgán po skončení vyšetřování umožní poškozenému, jeho zmocněnci v přiměřené lhůtě prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování; takové právo český trestní řád poškozenému nepřiznává.

Slovenský trestní řád oproti českému dává poškozenému možnost v hlavním líčení provést výslech svědka, neboť v ust. § 261 odst. 3 stanoví, že výslech svědka provede ten, kdo takový důkaz navrhl, k čemuž je poškozený oprávněn.

Slovenské instituty trestního stíhání se souhlasem poškozeného a adhezního řízení jsou velice podobné české právní úpravě, rozdíl můžeme u trestního stíhání se souhlasem poškozeného spatřit v taxativním výčtu trestných činů, pro jejichž stíhání je nutný souhlas poškozeného, neboť v rámci slovenské úpravy je počet těchto trestných činů nižší než v právní úpravě české.

Co se adhezního řízení týče, pak rozdíl spočívá v otázce uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným, neboť podle českého trestního řádu je poškozený oprávněn návrh na náhradu škody učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, oproti tomu podle slovenského trestního řádu je nutné tento nárok uplatnit do skončení vyšetřování.

Podle ust. § 271 slov. TrŘ je třeba po provedení každého důkazu dotázat se poškozeného, zda se k němu chce vyjádřit a takové vyjádření zapsat do protokolu.

Na základě shora uvedeného je zřejmé, že slovenská právní úprava výrazněji upevňuje procesní postavení poškozeného, a přisuzuje mu v trestním řízení většího významu.

6. Náměty de lege ferenda

Vzhledem ke skutečnosti, že má poškozený v procesu trestního řízení postavení strany a nadále by takovým postavením disponovat měl, měla by jeho postavení odpovídat i jeho procesní práva.

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, procesní postavení poškozeného je ve srovnání s procesním postavením obviněného zjevně nevyvážené, proto by měla být pozice poškozeného novelizací trestního řádu zlepšena a jeho postavení zrovnoprávněno s postavením obviněného.

Poškozenému by měla být poskytnuta zejména následující práva:

1. Kvalifikované právní zastoupení srovnatelné s právem obviněného na právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, bez ohledu na to, zda se jedná o poškozeného, který má vůči obviněnému právo na náhradu škody či nikoliv
2. Být vyslýchán za přítomnosti svého právního zástupce, právo odepřít výpověď, právo účastnit se vyšetřovacích úkonů ve stejném rozsahu jako obviněný a právo klást vyslýcháným osobám otázky
3. Po skončení vyšetřování společně se svým právním zástupcem v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování
4. Žádat, aby mohl poškozený nebo jeho zmocněnec provést důkaz v hlavním líčení
5. Být informován o záměru soudu vydat trestní příkaz
6. Podat opravné prostředky proti výroku o vině a trestu obžalovaného, podat odpor proti trestnímu příkazu
7. Ačkoliv je poškozený stranou nezávislou, v procesu stojí na straně obžaloby, je otázkou, jestli by tedy neměl mít v případě některých trestných činů možnost převzít žalobní funkci namísto státního zástupce, pokud tento od trestního stíhání upustí. Základním argumentem proti zavedení podpůrné žaloby je fakt, že zatímco státní zástupce reprezentuje v trestním řízení veřejný zájem a vystupuje zcela nestranně, poškozený v trestním řízení hájí výlučně svůj soukromý zájem, proto zde nastává riziko, že z osobních důvodů nebude postup poškozeného zcela v souladu se základními zásadami trestního řízení a právy osoby, proti níž se řízení vede. U poškozeného je vždy nebezpečí, že z různých osobních pohnutek nebude vystupovat

zcela v souladu s jemu známou skutečností.⁸⁵ Dalším faktorem svědčícím proti institutu podpůrné žaloby je zahlcení justice a ekonomická náročnost. Na druhou stranu prostřednictvím podpůrné žaloby by státní zástupce mohl být nepřímo donucen ke svědomitější práci.⁸⁶

8. Ohledně dispozičního práva poškozeného, tedy institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním je nutno uvést, že se jedná o institut, kterým může být poškozenému spíše ublíženo, neboť není chráněna ani osoba poškozeného, ani veřejný zájem na potrestání pachatele. Některé názory zastávají stanovisko, že by právní úprava trestního stíhání se souhlasem poškozeného měla být zcela odstraněna. S tímto názorem nesouhlasím, neboť institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného respektuje jeho osobní život a jeho zájmy. Ztotožňuji se však s názorem, že ono dispoziční právo poškozeného by mělo být vyloučeno např. v případech recidivy pachatele, kdy dochází nejen ke zvýšení závažnosti činu, ale také k dalším negativním důsledkům jako jsou neefektivní zásahy orgánů činných v trestním řízení. Za základní nedostatek platné právní úpravy považuji ust. § 163a odst. 1 písm. d) TrŘ, které stanoví, že souhlas poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v ust. § 163 odst. 1 TrŘ není třeba, pokud je z okolností zřejmé, že souhlas poškozeného nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Danou formulaci považuji za poněkud nezdařilou, neboť vyžaduje zjištění téměř hraničící s jistotou, přičemž právě vztah závislosti či podřízenosti nebo nátlak mohou být nejčastějšími důvody, proč poškozený souhlas s trestním stíháním neudělí, nebo jej vezme zpět. Jak jsou ovšem orgány činné v trestním řízení schopny takové skutečnosti zjistit a dokonce dokázat tak, aby byly zřejmé? Takovou okolnost by mohl orgánům činným v trestním řízení nejlépe osvědčit poškozený, který tak neučiní právě pro ty samé důvody, pro které neudělí s trestním stíháním souhlas. Z tohoto důvodu zastávám názor, že formulace „z okolností je zřejmé“ by měla být nahrazena například zněním „existuje důvodné podezření“, které není tak striktní jako formulace použitá v platné právní úpravě.

Ze shora uvedeného, je zřejmé, že primárně by v rámci novelizace trestního řádu mělo dojít k vyvážení procesního postavení poškozeného a osoby, proti níž se řízení vede. Této

⁸⁵ RŮŽEK, Antonín. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 99

⁸⁶ GRŮVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 109

procesní rovnosti stran je možné dosáhnout ve chvíli, kdy bude poškozenému přiznán shodný okruh základních procesních práv.

ZÁVĚR

Z hlediska historického vývoje právní úpravy je zřejmé, že došlo k významnému rozšíření procesních práv poškozeného.

Problematika vývoje a upevňování procesních práv se však spíše soustředila na osobu obviněného, důsledkem je tedy nevyvážené procesní postavení mezi obviněným a poškozeným.

Podle současné právní úpravy existují dvě skupiny poškozených, a to poškození bez nároku na náhradu škody a poškození s nárokem na náhradu škody; od toho, zda má poškozený nárok na náhradu škody, se odvíjí i okruh jeho procesních práv.

V jádru své práce jsem vymezila procesní práva poškozeného, které jsem rozdělila podle tradičního dělení, tedy na práva, náležející všem poškozeným a práva poškozených s nárokem na náhradu škody; práva poškozených jsem se dále pokusila rozdělit podle vlastního dělení procesních práv poškozeného, které se v odborné literatuře dosud nevyskytuje, a to na práva aktivní a práva pasivní podle míry účasti poškozeného na realizaci jeho procesních práv.

V rámci zdůraznění vlivu poškozeného jsem se zaměřila na dva procesní instituty, kterými poškozený nejvíce ovlivňuje průběh trestního řízení, a to trestní stíhání se souhlasem poškozeného a adhezní řízení.

Podle současné praxe se nejeví adhezní řízení nikterak problematické, výjimkou z tohoto je pouze problematika úhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce v případě, kdy je počet poškozených mimořádně vysoký, neboť v těchto případech není v silách jedince značné obnosy uhradit, tudíž je v závěru poškozen stát, neboť právě on nese náklady, které nebude moci odsouzený uhradit.

Institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného jsem ve své práci věnovala samostatnou podkapitolu, která je podřazena pod procesní práva poškozeného. Jedná se o institut, kterým je zasaženo nejen do základních zásad trestního řízení, a to zásady oficiality a legality, ale je také potlačen veřejný zájem na potrestání pachatele, neboť nad těmito principy převažuje respekt k osobnímu životu a zájmům poškozeného, který může mít k pachateli trestného činu velmi silnou vazbu, která by v důsledku trestního stíhání pachatele mohla být přetržena.

Přikláním se však k názoru, že současná právní úprava neposkytuje poškozenému dostatečnou ochranu v rámci vymezení případů, kdy pro trestní stíhání pachatele souhlas poškozeného potřebný není.

I přes značný rozsah procesních práv poškozeného po zhodnocení platné právní úpravy je zřejmé, že jeho postavení procesní strany rozhodně není rovnocenné s postavením obviněného. Tato nerovnost procesních stran vyplynula zejména z rozdílné právní úpravy ohledně práva na právní pomoc, účasti na vyšetřovacích úkonech, možnosti provést důkaz v hlavním líčení, práva napadnout opravnými prostředky výrok o vině a trestu, práva podat odpor proti trestnímu příkazu.

S ohledem na zhodnocení současné právní úpravy mám za to, že zákonodárce považoval za nejdůležitější procesní právo poškozeného právě možnost konání adhezního řízení a práva s ním související, což ostatně potvrzuje nejen právo poškozeného na právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, které trestní řád přiznává pouze poškozeným, kteří uplatnili nárok na náhradu škody, ale také praxe soudů, neboť ve chvíli, kdy poškozený neprojeví vůli uplatňovat nárok na náhradu škody, jakoby se jeho role z trestního řízení vytrácela a jeho ostatní procesní práva byla přehlížena.

V rámci novelizace trestního řádu by tedy mělo dojít k upevnění procesního postavení poškozeného v trestním řízení, kterým by bylo vyváжено postavení osoby poškozeného a obviněného, kteří by měli srovnatelný okruh základních procesních práv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

a) Monografie

CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vydání. Praha: Linde, 2006.

ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný poriadok s komentárom, Žilina: Eurokódex, 2006.

FENYK, J.: Veřejná žaloba, DÍL PRVNÍ. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby. Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001.

GRÍVNA, T.: Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vydání, Praha : Linde Praha, a.s., 2008.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vydání, Praha : Linde Praha, 2007.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní: 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.1.2010, Praha : Leges, 2010.

JELÍNEK, J. kol.: Trestní zákon a trestní řád, 26. vydání, Praha : Linde Praha, 2008.

JELÍNEK, J.: Poškozený v českém trestním řízení, 1. vydání, Praha: KAROLINUM, 1998.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád, 1. vydání podle stavu k 1.1.2010, Praha : Leges, 2009.

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007.

RŮŽEK, A.: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

RŮŽIČKA, M., Púry, F., Zezulová, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice, 1. vydání, Praha:C. H. Beck, 2007.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář, 1. díl, 6. vydání, Praha : C. H. Beck, 2008.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář, 2. díl, 6. vydání, Praha : C. H. Beck, 2008.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řízení před soudem prvního stupně, Praha : C.H. Beck, 1996

ŠČERBA, F.: Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997 – 2005, Praha : Linde, 2006.

b) Odborné články

ČEPLOVÁ, V.: Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*, 2008, č. 4.

GRUS, Z.: Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, *Trestněprávní revue*, 2004 č. 7.

JELÍNEK, J.: Poškozený po novele trestního řádu 2001, *Bulletin advokacie* 2001, č. 11-12.

JELÍNEK, J.: Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu), *Trestní právo*, 2000, č. 4.

KUČERA, J.: Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu, *Trestněprávní revue*, 2006, č.9.

LÁTAL, J.: Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení, *Právní rozhledy*, 1994, č. 10.

PETŘÍČEK, L.: K postavení poškozeného v trestním řízení, *Bulletin advokacie*, 2002, č. 6-7.

PÚRY, F.: Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue*, 2002, č. 6.

VANTUCH, P.: K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném), *Trestněprávní revue* 2005, č. 1.

VANTUCH, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, *Bulletin advokacie* č. 6-7.

VANTUCH, P.: K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání, *Trestněprávní revue*, 2005, č. 6.

SHRNUTÍ (SUMMARY)

Shrnutí:

„Poškozený v trestním řízení“

Diplomová práce je zaměřena na postavení poškozeného v trestním řízení, jeho procesní práva a instituty, kterými poškozený nejvíce ovlivňuje průběh trestního řízení.

Úvodní kapitoly se věnují vymezení důležitých procesních pojmů a historickému vývoji právní úpravy se zaměřením na osobu poškozeného.

Jádro práce je zaměřeno na vymezení osoby poškozeného, součástí tohoto vymezení je i rozdělení poškozených na poškozené s nárokem na náhradu škody a poškozené, kteří takový nárok nemají. Od skutečnosti, do které skupiny poškozených poškozený spadá, se dále odvíjí rozdělení jeho procesních práv.

V rámci rozdělení procesních práv poškozeného přináší diplomová práce kromě tradičního dělení procesních práv poškozeného také dělení vlastní. Práce podává analýzu mimo jiné institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného a dále se soustředí na zhodnocení právní úpravy.

Ve svém závěru diplomová práce porovnává českou právní úpravu s právní úpravou slovenskou a přináší úvahy námětů de lege ferenda.

Summary:

"The injured in criminal proceedings"

The thesis is focused on the status of injured in criminal proceedings, the procedural rights and problems of his influence upon the running of criminal proceedings.

The introduction focus on defining key terms procedural and historical development of legislation focusing on the person injured.

The essence of the thesis is focused on defining the injured persons, part of the definition is the division into the injured with claim for compensation and injured without such a claim. The division of procedural rights of the injured depends on the fact that the injured has a claim for compensation.

The thesis brings in addition to the traditional division of the procedural rights of the injured also its own division of the rights. The thesis provides an analysis of criminal prosecution with the consent of the injured and also is focused on the evaluation of present legislation.

In conclusion the thesis compares the Czech legislation with the Slovak legislation and provides suggestions of de lege aspects.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV (KEYWORDS)

Seznam klíčových slov:

Pojem poškozený

Oběť trestného činu

Trestní řízení

Trestný čin

Subjekty trestního řízení

Strany trestního řízení

Zmocněnec poškozeného

Procesní práva poškozeného

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Adhezní řízení

Keywords:

Term of the injured

Victim of a crime

Criminal proceedings

Crime

Subjekt of criminal proceedings

Party of criminal proceedings

Injured attorney

Procedural rights

Criminal prosecution with the consent of the injured

Adhesive proceedings